

И-0648

ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА

МЕСЕЧНО СПИСАНИЕ ЗА ПРОГРЕСИВНО ОБРАЗОВАНИЕ

Основателъ : † Антонъ Бордаковъ

Редакторъ : Цв. Петковъ

ГОД. XXII

СОФИЯ

КНИГА III, IV и V

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е:

	стр.
1. Образование на почерка — Колчо Георгиев	1
2. Здравно възпитание — Вл. Бацаловъ	4
3. Конкретностъ въ обучението — Венета Г. Каменова	24
4. Франтишекъ Бакулѣ и училището — огнище за сакати деца и сираци — прев. Ив. П. Цв.	31
5. Учители и ръководни лица — Цв. Петковъ	36
6. Часъ по граматика — М. Г. Кирякова	40
7. За усилието при образователната работа — Нено П. Тодоровъ	42
8. Изъ едно училище на открито — Ст. Станевъ	47
9. Училищниятъ редъ и дисциплина — необходимо условие за творчески прояви — Георги Диковски	48
10. Дайте на нормалното дете условия да се развива — А. А. Иванова!	53
11. Великата награда — Николай Г. Кировъ	57
12. Оттукъ—оттамъ — Методи Христовъ	60

Г. г. директори и главни учители, абонарийте училищните библиотеки за сп. Педагогическа практика, като внесете абонамента 100 лв. по пощенска чекова сметка 44-57

Одобрено отъ Министерството на нар. просвѣта за училищните библиотеки съ наредба № 9925 отъ 11 априлъ 1921 година и за народните читалища съ заповѣдь № 2664 отъ 19 августъ 1931 година.

Списанието е издание на кн-во „Другарче“

ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА

МЕСЕЧНО СПИСАНИЕ ЗА ПРОГРЕСИВНО ОБРАЗОВАНИЕ

Основ.: † Ан. Борлаковъ

Редакторъ: Цв. Петковъ

Колю Георгиевъ — гара Павликени

Образование на почерка

Почеркътъ е проекция на човѣшкото съзнание въ форма на опредѣлени писмени или графични знаци. Както съзнанието подлежи на известна промѣна чрезъ въздействие на околната срѣда, така и почеркътъ на човѣкътъ се мѣни, като зависи отъ редица субективни и обективни условия, срѣдъ които е поставенъ да живѣе и да се развива всѣки човѣшки индивидъ. Почеркътъ е индивидуалната форма, чрезъ която се изразява ръкописното писмо, и всѣки човѣкъ си има свой почеркъ, тъй както си има свои преживѣвания и настроения, които го отличаватъ отъ нему подобнитѣ. Отъ тукъ и значението на графологията като наука за зависимостта между личностъ и почеркъ и законитѣ, чрезъ които се изразява тази зависимостъ. Четенето и разбирането на почерка, а чрезъ него и на личността, сж получили широка употреба въ сдебната практика и криминалистика; за да се открие душевното наследство на престѣпници, да се разпознаятъ подправени документи и пр. И резултатитѣ въ повечето случаи сж били напълно сполучливи и даватъ основания да се твърди положително, че между личностъ и почеркъ връзката е очевидна.

Ние, обаче, не се интересуваме отъ графологичната страна на почерка, защото предметъ на статията ни е ученическиятъ почеркъ като форма на ученическото писмо и като срѣдство за образование и духовно разцѣпяване на учениковата личностъ. Че върху ученическия почеркъ трѣбва да се въздействува, както за самия външенъ видъ на писмото, така и заради душевното развитие — върху това обстоятелство не бива и да се съмняваме; още повече, че почеркътъ е предметъ на изучаване и упражнение по краснописъ, на който, споредъ програмата, сж поставени нарочни часове въ първоначалното училище и прогимназията — първи класъ.

И въпроситѣ, които въ този моментъ изникватъ у съзнанието ни въ връзка съ образование на почерка и като резултатъ на дългогодишната ни практика въ прогимназията, сж следнитѣ: 1) какъвъ е характерътъ на ученическия по-

черкъ; дали наистина той е съвършенъ, безпогрѣшенъ, правилно сложенъ или, напротивъ, той е несъвършенъ, грубъ, зацапанъ и, следователно, подлежи на образователно въздействие; 2) кои сж причинитѣ за добрия или лошъ почеркъ на ученицитѣ и 3) какви мѣрки и образователни грижи трѣбва да се положатъ, за да се изправи, отъ една страна, разваленія и лошъ почеркъ и отъ друга страна — да се подобри и усъвършенствува ученическия почеркъ съ огледъ на работата по краснописъ предимно въ прогимназията. Разбира се, въпроситѣ по образование на почерка сж най-разнообразни, но ние ще спремъ вниманието си върху тритѣ поставени задачи, като се помѣчимъ да ги разрешимъ въ духа на това, що е писано и съ успѣхъ приложено въ практиката.

Какъвъ характеръ има ученическия почеркъ? За почерка на коя възраст става въпросъ? Нали ние казахме въ самото начало на статията, че всѣки човѣкъ си има свой почеркъ, но най-малко е изследванъ ученическия почеркъ като форма на ученическото писмо. За писмото въобще има много писано, но за почерка — съвсемъ малко. Затова и ние ще се ограничимъ въ по-общи разсуждения, като проследимъ накратко естеството на почерка у детето и възрастния човѣкъ.

Съвременната експериментална педагогика е установила връзката между тѣлесното развитие на детето и органитѣ, прѣститѣ, съ които то пише. Но въ изследванията си тя е отишла по-нататъкъ, като е открила истината, че почеркътъ на детето не зависи толкова отъ тѣлесното развитие, колкото отъ умственото му развитие. Достатъчно е едно дете да закъснѣе въ умственото си развитие, поради болестъ и други причини и въпрѣки, че въ тѣлесно отношение се развива нормално, почеркътъ му съвсемъ нѣма да съответствува на възрастта му: той ще следва закъснѣлия ходъ на неговото умствено развитие. И заради това, споредъ насъ, по-правилно би било да говоримъ за почерка въ връзка съ откритията на експерименталната педагогика и психологията. Разбира се, не бива да се пренебрегватъ и причинитѣ отъ физиологиченъ, технически или другъ нѣкакъвъ характеръ, отъ чието въздействие зависи до известна степенъ ученическия почеркъ. Отъ това гледище ние можемъ да опредѣлимъ детския почеркъ така: 1) детето отъ първоначалното училище пише буква по буква, като дава цѣлото очертание на отдѣлнитѣ букви; съставкитѣ на буквитѣ се пишатъ правилно и подробно, безъ особени съкращения и украшения; голѣмината на буквитѣ е почти еднаква; формата на буквитѣ е не съвсемъ правилна, наклонътъ — сжщо. Почеркътъ на тая възраст е слабо индивидуализиранъ и затова е донѣкъде почетливъ и разбранъ. Не може да се каже, обаче, че е съвършенъ и правилно даденъ. Обяснението на всичко това ще диримъ въ психиката на тая възраст — да разглежда и възприема нѣщата изолирано, просто, не въ тѣхната връзка и сложна зависимость. При това и внушението, на което лесно се поддава

тази възраст, указва решително влияние при утвърждаването на една или друга форма на писмото — оттукъ и сходството въ почерка на отдѣлнитѣ ученици; 2) децата отъ прогимназията преживяватъ преходната възраст къмъ юношеството, която нѣкои педагози наричатъ отрочество. Тѣхната психика се значително промѣня, макаръ да запазва детския си характеръ. Първитѣ трепети на юношеството почватъ да сгрѣватъ душата на прогимназиалнитѣ ученици, особено тия отъ III класъ. Психофизичнитѣ особености на тѣзи ученици се отразяватъ и върху почерка имъ, който рѣзко се индивидуализира: буквитѣ често промѣнятъ голѣмината и формата си; буквенитѣ съставки сж значително погрѣшни; не липсва следъ текста съкращениятъ и украсенъ подписъ на ученика, а въ полето на тетрадката — датата съ селото и околията, заградени съ цѣла армия отъ точки и чертички; когато трѣбва да се пренасятъ думитѣ, буквитѣ се сбѣхтватъ и дори имъ се промѣня значително голѣмината, за да се избѣгне пренасянето. И това се върши не толкова отъ незнание, колкото поради страхъ отъ пренасяне. Следователно, споредъ наблюденията ни, почеркътъ на прогимназиалнитѣ ученици прилича на размѣтенъ потокъ, който тепърва трѣбва да се избистря. Въ основата си, обаче, той си остава несъвършенъ, неустойчивъ, детски почеркъ, върху който трѣбва системно да се работи и то не само въ часоветѣ по краснописъ, а по всички учебни предмети.

А почеркътъ на възрастния човѣкъ? Той се значително отличава отъ тоя на детето съ своята упражненостъ и съкратеностъ въ начертание на буквитѣ, като имъ се запазватъ най-отличителнитѣ елементи, по които се познаватъ и четатъ. „Писането у възрастния, — казва проф. Казанджиевъ, — е подчинено на тенденцията къмъ съкращаване (закона за економията) въ нашия душевенъ животъ и нагодено къмъ образното (цѣлостно) четене. По този пѣтъ, всѣки възрастенъ, упражненъ въ писане, си изработва собственъ почеркъ, често толкова съкратенъ въ начертанията на буквитѣ, че само той е въ състояние да го чете. Четенето на подобенъ почеркъ тогава е въ голѣма степенъ илюзивно. Сътивнитѣ впечатления отъ начертанието не покриватъ представния комплексъ отъ съответнитѣ букви, но осаждайтѣ белези въ него сж достатъчни да отключатъ въ съзнанието тоя представенъ комплексъ, за да бждатъ правилно прочетени. Между съкратеното начертание на една буква и представата за пълното начертание на сжщата буква е установена, поради дългото упражнение, здрава асоциация и тая асоциация се осъществява при четенето всѣки пѣтъ безпогрѣшно. Друго лице, въ съзнанието на което тая асоциация не е установена, ще гледа съкратенитѣ начертания и нѣма да бжде въ състояние да имъ реагира съ опредѣлена буквена или словна представа. По този начинъ, чуждия почеркъ ние четемъ мжно или погрѣшно,

а понѣкога и съвсемъ не сме въ състояние да го четемъ¹⁾.

При ученическия почеркъ асоциацията между особеното начертание на буквитѣ и представата за тѣхното пълно очертание е по-слабо развита, затова ученицитѣ трудно четатъ понѣкога собствения си почеркъ, а чуждия съвсемъ и не разбиратъ. Ето защо четливостъ на почерка е една отъ задачитѣ на училищното образование и то не само у насъ. „Почеркътъ трѣбва да бѣде четливъ и ясенъ, — казва Д-ръ В. А. Мановъ, — защото нечетливиятъ почеркъ не се чете приятно и лесно. Съдържанието на написаното често не може да се схване правилно. Практическиятъ животъ налага да умѣемъ да пишемъ не само правилно граматически, но и ясно и красиво. Красивиятъ и четливъ почеркъ е необходимостъ въ живота на всѣки гражданинъ, и училището трѣбва да подпомогне тази нужда на живота.“²⁾

(Следва)

Вл. Бацаловъ

Здравно възпитание

Както всѣко животно, така и човѣкътъ инстинктивно се стреми и търси приятното, лекото, сносното; отдава се на психически и физически наслаждения, а отбѣгва теготата, досадата; измѣчва се и страда отъ болката, горчевината и угнетението.

Здравето е най-ценното, най-желаното богатство, както за отдѣлния индивидъ, така и за цѣлъ народъ, за цѣла държава, защото животътъ безъ здраве е тегло, страдание, все-странна немощъ.

Всѣко нарушение и отклонение на здравословното състояние на тѣлото се отразява и върху душевнитѣ функции; то засѣга и угнетява въ известна степенъ душата, промѣня и измѣчва настроението, понижава умственитѣ и творчески сили.

Животъ, красота, радостъ, щастие и напредѣкъ сѣ немислими безъ здраве, защото, въ сжщностъ, здравето преди всичко обуславя пълноцененъ животъ.

Културниятъ стопански и политически напредѣкъ на всѣки народъ зависи до най-голѣма мѣра отъ неговото обществено здраве и здравеупазване. Само онзи народъ, който създава, отглежда и запазва здрави деца, съ хармонично развито тѣло и съ бодъръ духъ, — може достойно да претендира и да се нарича трезвенъ, силенъ и културенъ, защото здравето и поколѣнието сѣ основната гаранция за калена и решителна воля; за истинския човѣшки животъ, за резултатна природна и социална борба, за могъщество.

Едно отъ най-важнитѣ условия и сжщевременно най-

¹⁾ Проф. С. Казанджиевъ. Обща психология, стр. 223.

²⁾ Д-ръ В. А. Мановъ. Методика на обучението въ прогимназията, стр. 246.

евтино средство за цялостно и добро здраве е чистотата. Чистъ въздухъ, чиста вода, чиста храна, чисто тѣло, чисто облѣкло и жилище — здравъ организъмъ, изобилна и мощна жизнена енергия, ведро и добро настроение, приятенъ плодотворенъ и дълъгъ животъ.

Въ известни отношения и на много мѣста тази чистота ни е дадена въ изобилие въ самата природа, която щедро дарява създанията си съ благодать, остава само ние да се ползуваме правилно отъ нея и да я запазваме. Чистиятъ въздухъ на полето и въ гората, бистрата вода на планинския потокъ, сочните и ароматични плодове на овощнитѣ дървета природосъобразниятъ начинъ на живѣене, това сж най-важнитѣ естествени условия, които безъ усилия и безъ грижи поддържатъ бодростта и дългоденствието у селянина. И ако жъмъ тѣхъ се прибавѣха подобренитѣ икономически, трудови и стопански условия и съзнателно и грижливо поддържане на хигиената въ неговия материаленъ и духовенъ животъ, той би станалъ, действително, най-твърдата основа на една истинска здрава раса — идеалъ на всѣки културенъ и напредничавъ народъ. За голѣмо съжаление и срамъ, обаче у насъ, българитѣ, особено пѣкъ у селското население въ по-отдалеченитѣ български и българо-мохамедански (помашки) селища — тамъ, кждето победоносно шествуватъ, отъ една страна нѣмотия, а отъ друга, ужасно невежество, суевѣрие, заблуда и мързелъ, — чувството и съзнателното отношение къмъ чистотата съвсемъ липсватъ, или пѣкъ сж слабо развити. Селянинътъ, а много често и гражданинътъ, не отдава почти никакво значение на това, кжде ще се изхрачи, изсекне или „разходи“. За тѣзи си нужди той съвсемъ не се грижи да подбира мѣсто, а съ особенъ жестъ на самодоволство изхвърля остатѣцитѣ на своя организъмъ тамъ, кждето се случи. Той не вижда нищо вредно и опасно въ това, мръсотията отъ неговото „отходно мѣсто“ да стои открита край жгѣла на жилището му, или пѣкъ да протича по улици и да се влѣе въ рѣката, макаръ че отъ нея пие цялото село. Нему и на околнитѣ му не прави никакво впечатление, че ржцетѣ му сж мръсни и окаляни, а ноктитѣ му — дълги, и заедно съ чернитѣ съединения отъ мазнини, калъ и разнородни нечистотии подъ тѣхъ, най-спокойно и апетитно се храни, облизвайки дори и прѣститѣ си. А каква опасностъ за здравето му се крие отъ гълтането на тази изобилна съ зараза нечистота! А, когато заболѣе, когато започне да се превива отъ коремни болки, ще повикатъ „бабата“, тя ще го „побае“, ще му завърти „пжпа“ съ метлата или гърнето и „ще му мине като на куче“. Пѣкъ не му ли мине, ще умрѣ и ... туй-то; така му било писано отъ „сърдце“ да умре!

Така е. Единъ човѣшки животъ нищо не значи за мнолюдния свѣтъ. Но когато причината за смъртта на този човѣкъ, когато остатѣцитѣ на неговото боледуване повлѣкатъ следъ себе си здравето, па и живота на десетки, стотици и

хиляди човешки създания, когато смъртта широко размаха черните си криле и застраши нашия живот, тогава косителни настръхват. Настъпва паника и въ сръдите на обществените фактори, благодарение на угрозата от личното погиване на субекта и близките му. Тогава се вземат и мърки, дават се строги нареждания, целещи ограничението на болестта. А щом премине опасността, щом епидемията си отмине, „блага и медена“, постепенно тоя страх, това сцепение, тоя ужас, започват да ослабват, да се изпаряват, а грижите и вниманието да се разсипват, да се забравят и да отстъпват място на ежедневно безразличие по отношение на здраве и здравеупазване.

Там, именно, се крие най-голямото зло, че ние се опълчваме против него едва тогава, когато то завладее яко позициите — когато разслаби общественото здраве и вземе епидемичен характер, когато започне да покосява и помрачава живота, вместо обратното — да се грижим за него, преди да го загубим.

Много естествено, най-тежката отговорност за това пада върху санитарни, лекари, кметове, учители, контролни органи и др., които доброволно сж се обрекли въ служба на широките народни слоеве. И ако тоя народ тъне въ невежество, нищета и мрак, вината за това ще трябва да потърсим повече въ интелигенцията, отколкото въ необразования народ, защото интелигенцията, държавните служители и всички други културни работници сж задължени по съвест и умствено развитие да просвещават, да разсипват мрака и заблуждението, да насаждат здравни навици и да култивират чувство на отговорност към лично и обществено здраве.

Необходимо е да се започне системна, упорита и добросъвестна културно-просветна работа за лична хигиена и здравеупазване от страна на всички обществени организации и служители, а най-главното от компетентната медико-санитарна власт и от училището, въ неговия обсъгъ и влияние. Като предпоставка на това, общините и държавата трябва да създадат благоприятни морални и материални условия: безплатен медицински преглед и лекуване на бедно-болни и на всички селяни от слабокултурните селища, водоснабдяване, канализация, обществени бани, перални, фурни, хигиенични селски жилища, подобрен народен бит, светли просторни и обзаведени училища и пр., безъ да се скъпят срѣдства и трудъ, защото доброто народно здраве е единствената основа, върху която може да се изгради цѣлостна, творческа и победна мощ.

Жизнената енергия, както на всеки отделен човек, така и на семейната и народна общност зависи от наследствения качества и предразположения, от материалните условия на срѣдата, въ която се ражда и живѣе и от здравно-възпитателното влияние на цѣлата социална срѣда, въ която се движи и расте.

Тия три фактора взаимно и неизбежно си въздействуватъ и влияятъ. Поради това сж необходими съгласуванитѣ грижи и усилия на общественитѣ организации, лѣкари, кметове, учители и др. институти, за културно-просвѣтна работа, насаждане здравни навици, разбиване суевѣрия, мракъ и невежество и създаване условия за сносенъ и хигиениченъ животъ.

Всѣки просвѣтенъ човѣкъ знае, не само теоретически, но изпиталъ го е и въ личния си и семеенъ животъ, че здравето е най-скъпото благо, а болестъта — най-коварниятъ и страшенъ врагъ на щастието и живота, но малцина сж, които полагатъ достатъчно грижи за създаване, поддържане и запазване на своето и на близкитѣ си здраве. Мнозинството започва да го цени едва тогава, когато по небрежностъ и нехайство го е било загубено.

Хора просвѣтени, учени, които години по редъ сж чели, изучавали, писали и дори посветили живота си за общественото здраве и здравеупазване, не сж въ състояние да го пазятъ само за това, защото по вина на системата — не сж могли да овладѣятъ плода на възпитанието — положителниятъ навикъ. Лѣкаритѣ чудесно знаятъ гибелното влияние на измамнитѣ блаженства върху тѣхното здраве и това на поколѣнието; съ проповѣди, беседи, внушения и рецепти поучаватъ другитѣ, но не малко отъ тѣхъ самитѣ се отдаватъ въ властъта на вино, тютюнъ и ракия, и то понѣкога предъ погледитѣ на пациентитѣ си. Учители и учителки съзнаватъ добре, че лошиятъ примѣръ оказва отрицателно възпитателно въздействие на подрастващитѣ, но мнозина и мнозина отъ тѣхъ пушатъ, носятъ се занемарено и нечисто, плюятъ изъ коридора и двора, търпятъ дълги нокти на рѣцетѣ си (маникюри), не обръщатъ внимание кжде изхвърлятъ остатъци отъ храна и пр. и пр., предъ очитѣ на самитѣ ученици.

Това показва, че сами по себе си и най-голѣмитѣ и широки познания не могатъ да промѣнятъ поведението на човѣка, докато не се превърнатъ, по единъ целесходенъ начинъ, въ можеене, въ действуване.

Ние възрастнитѣ, които имаме вече установени лоши здравни и други навици, трѣбва да напиемъ всички усилия на воля и търпение, за да ги промѣнимъ, или пъкъ, ако това не ни е възможно, то поне трѣбва да се стремимъ да бждемъ предъ тия, които ще възпитаваме, всѣкога такива, каквито искаме да видимъ тѣхъ.

Детето — това подвижно по природа същество — по 5—6 часа презъ най-хубавото време на деня прекарва въ училището, затворено въ класната стая при замърсенъ въздухъ, свито и приковано неподвижно на чина. Този периодъ отъ живота му съвпада съ неговото растене и, при една нехигиенична обстановка, при най-крѣхката си възраст, то похабява природата си, неправилно се развива и безъ време ние го виждаме посърнало, бледо, нервно и отвлечено отъ

училището и живота, въ който влиза съ понижена жизнена енергия.

Така че, успоредно съ подобряването на материалните условия въ семейството, трѣбва да се подобряватъ и хигиенизиратъ и материалните и трудови условия въ училището: свѣтли, слънчеви и просторни помѣщения, съ широки и обградени дворове, градини и игрища, съ баня и чешми; удобна почивка; образцова чистота, правилно тѣлесно развитие; съразмѣренъ умственъ и физически трудъ, игра и почивка; занятия на открито и чистъ въздухъ и пр.

За да се поддържа, подобрява и използва за добро здраве създадената материална обстановка и при сѣществуващите условия, необходимо и наложително е да се вкоренятъ положителни привички и навици къмъ чистота и здравеопазване до степенъ на „втора природа“.

Училището (разбира се въ зависимостъ отъ семейното и улично влияние) ще може да създаде и изгради подобни навици, но не по този начинъ, по който сж се давали знанията, въ повечето случаи паметно, догматично, безжизнено, а при по-специална образователна организация, при единъ здравъ духъ на всеотдайностъ и преданностъ отъ всички учители, които да способствуватъ, гарантиратъ и улесняватъ естественото развитие и усвояване на полезни за здравето привички чрезъ самодейностъ и подражание на дѣла отъ сѣщото естество, като се избѣгва абсолютно онова, което внася раздвоеніе въ съзнанието и противоречие съ здравно-хигиеничните изисквания. Напримѣръ, предписва се, заповѣдва се, внушава, морализува се едно, а се върши и показва съвсемъ противоположно.

За всички изостанали въ културно отношение селища въ страната, най-ефикасно на тази нужда ще отговори и ще разреши сериозната задача за здравното възпитание и възходъ училището — пансионъ, при което децата ще се откъснатъ за по-дълго време отъ отрицателното въздействие на неподходящата за случая семейна сръда, до тогава, докато и за тѣхъ държавата не смогне да подготви условия за изисканъ здравно-хигиениченъ животъ.

До това време, обаче, и при сѣществуващите условия, учителитъ не бива да стоятъ съ скръстени ръце и да гледатъ хладнокръвно и нехайно на хигиеничните неудобства, а да положатъ максимумъ грижи и усилия за въвеждане на подходяща обстановка въ училището, като общинитъ се заставятъ отъ мѣродавните мѣста да доставятъ и инсталиратъ всички необходими за пълната хигиена приспособления и пособия. Така че изучаването на хигиената въ училищата да започне още въ първо отдѣление и да продължи до завършването на цѣлия образователенъ курсъ, и не по формаленъ, словесенъ и отвлѣченъ пжтъ, а въ самия процесъ на виждане, действие, вършене и постепенно свикване и създаване на здравни навици до такава степенъ, че дейтуването да става непри-

нудено по чужда воля, а почти автоматично, както другитѣ естествени нужди.

За единство, леснота и ефикасностъ при преследване на общата целъ отъ всички, необходимо е да се изработи въ всѣко училище специаленъ правилникъ за създаване и поддържане добра хигиена въ училището и вънъ отъ него, който да съдържа най-необходимитѣ и постижими положения.

Като образецъ посочваме следния:

ПРАВИЛНИКЪ

за

създаване и поддържане хигиената

отъ и въ народно основно училище.

Глава I.

ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ

§ 1. За да се води хигиениченъ животъ въ училището, който да въздействува непосредствено върху здравното възпитание на ученицитѣ, при него трѣбва да се уредятъ следнитѣ приспособления:

1) Широкъ дворъ, съ хубава каменна ограда и съ живъ плетъ продъ нея, регулиранъ, дрениранъ и шосиранъ, за да не се разкалва. Часть отъ двора да бѣде покрита съ навесъ за дъждовно и снѣжно време, часть за открито игрище и градина (цвѣтна). Да има посадени паркови сѣнчести дървета, съ пейки подъ тѣхъ за сѣдане и почивка за ученицитѣ.

2) Чешма или помпа съ чиста вода на пиене.

3) Стрѣхи надъ входнитѣ и дворни врати.

4) Желѣзни скарисгъргалки и ножове при входната врата за изчистване обувката.

5) Четки за изчеткване дрехитѣ за всѣки класъ.

6) Метли за изчистване обувкитѣ.

7) Метли за метене двора, игрището и алеитѣ на градината, събирани и приготвяни отъ самитѣ ученици въ часъ по ржчна работа.

8) Изтривалки (вжтре предъ стълбището) приготвяни отъ самитѣ ученици отъ царевична шума.

9) Умивалници съ кърпи и сапунъ въ коридоритѣ, кабинетитѣ и въ класнитѣ стаи (ако нѣма чешма въ двора, трѣбва да има умивалници и предъ отходнитѣ мѣста).

10) Огледала по стениитѣ на предверията, коридоритѣ и въ класната стая поне по едно малко.

11) Закачалки за дрехи, номерирани за всѣки класъ и ученикъ.

12) Плювалници и кошчета (приготвяни отъ ученицитѣ) за изхвърляне остатѣци отъ храна, книжки, парцали, клечки

и пр., поставени извън двора, градината, коридоритъ и въ класнитъ стаи.

13) Четки, метли, парцали и др. за измиване помѣщенията.

14) По стенитъ на коридоритъ и въ класнитъ стаи да има хубави картини, портрети на видни лица, бюстове, градински цвѣта и растения въ саксии и др.

15) Класнитъ стаи да иматъ удобна училищна покѣщнина съгласно изискванията на правилната хигиена: масички и столчета за всички ученици, черна дъска, катедра, маса, покрита съ цвѣтна дебела хартия, съ ваза живи или изкуствени цвѣта отгоре, саксии съ цвѣта, столъ, шкафче за библиотечка, голѣма печка, сандъче за дърва и вжглища, гжби за черната дъска и отдѣлно за другата покѣщнина, метличка за изгупване праха по надписитъ, етажерка за изработени предмети по ръчна работа и др.

§ 2. Въ училището да има специална стая съ маси, всѣкога чисто покрити, за закусване на децата въ междучасията.

§ 3. Въ двора, градината, край нуждницитъ, въ коридора, въ класнитъ стаи да има написани на картони или на дъска назидателни изречения и правила, като: „Да не плюемъ по пода!“, „Да не вдигаме прахъ!“, „Всѣкога и всѣкжде да пазимъ чистота!“, „Да не тичаме!“, „Да се движимъ полека и само отъ дѣсната страна!“, „Да изтриваме обувкитъ си!“, „Да дишаме чистъ въздухъ и само презъ носа!“, „Трудътъ и здравето сж най-голѣмото богатство!“ и пр.

§ 4. Забранява се хранене, секнене, плюене и разхвърляне на отпадъци и нечистотии извън двора, градината, коридора и класнитъ стаи; това да става въ плювалницитъ, въ кърпичнитъ и въ кошничкитъ.

§ 5. Забранява се отхождането по дѣскитъ и пърху плочитъ на нуждницитъ, които трѣбва да бждатъ достатъчно по брой за всички ученици и направени хигиенични, по типъ отъ Д. Н. Здраве.

§ 6. Най-малко единъ пжтъ въ годината, презъ лѣтната саканция, стенитъ на училищнитъ помѣщения трѣбва да се измазватъ (цоклитъ боядисватъ) и да се поправятъ всички повреди, прѣчещи на правилната чистота.

§ 7. Измазването на училищнитъ помѣщения може да става и всѣкога презъ годината, когато върлува инфекциозна болестъ, или когато се намѣри за необходимо отъ санитарнитъ и училищни власти.

Глава II

УЧИЛИЩНА ПРИСЛУГА

§ 8. Главната грижа и задѣлжение по изпълнението и поддържането на общата училищна чистота се възлага на училищния слуга, подпомаганъ отъ нарочно избрани ученици (пазители на чистотата).

Контрола за изпълнение на задълженията му се извършва от всички учители, дежурни учители, учителя хигиенист и от директора (гл. учител) презъ всѣко време.

§ 9. Зимно време училищниятъ слуга изчиства и пълни печкиѣ още вечерѣта, а ги запалва сутринъ рано, за да могатъ класнитъ стаи да бждатъ добре отоплени преди започване на учебнитъ занятия.

§ 10. Презъ междучасията провѣрява дали всички печки горятъ и дали стаитъ сж достатѣчно отоплени и провѣтрени.

Когато забележи неотворени прозорци, разтваря ги широко и докладва на съответния учител за нередовността на класния пазителъ на чистотата.

§ 11. Сутринъ (и подиръ обѣдъ) до поемане функциитъ отъ дежурния учител, стси предъ главния входъ, за да съблюдава запазването на чистотата при влизането на ученицитъ (при лошо време), а при хубаво време — да не пуска ученици въ помѣщението, освенъ „п. ч.“, които носятъ отличителенъ знакъ.

§ 12. Сутринъ (и следъ обѣдъ) $\frac{1}{2}$ часъ преди почване на учебнитъ занятия съ влажна гѣба или кърпа избърсва праха по маситъ и по рамкитъ на прозорцитъ въ канцелариятъ и въ коридоритъ, а презъ часоветъ, когато ученицитъ сж прибрали въ класъ, провѣрява чистотата на нуждницитъ и прибира всички остатѣци отъ храна, книжки и др. паднали по двора, градината и коридора.

§ 13. Презъ време на почистването слугитъ обличатъ специални дълги престилки.

§ 14. Метенето на училищнитъ стаи и коридоритъ става подиръ обѣдъ веднага следъ свършване на учебнитъ занятия, при вдигнати чинове и широко разтворени прозорци, съ влажна метла, потапяна въ кофа съ вода.

§ 15. Когато всички стаи, коридори, кабинети и др. сж измѣтени и провѣтрени добре, тогава само могатъ да бждатъ затворени прозорцитъ. Прозорцитъ трѣбва да стоятъ поне 2 часа разтворени, за да стане пълно провѣтряване.

§ 16. Следъ това следва избърсване праха съ влаженъ и измиванъ парцалъ по чиноветъ, маситъ, столоветъ, шкафоветъ, закачалкитъ, рамкитъ на стѣклата и пр. мебели и покѣщнина.

§ 17. Изцапанитъ вещи като четки, метли, парцали и др. които служатъ за почистване на помѣщението, трѣбва да бждатъ изчистени и постаѣяни винаги на едно опредѣлено мѣсто и никога да не се оставятъ разхвърлени изъ коридора.

§ 18. Слугата чисти нуждницитъ всѣки день следъ занятията (и всѣкога когато бждатъ замърсени) съ обилна вода, а седмично ги дезинфекцира съ варно млѣко, или варенъ прахъ.

§ 19. Чисти плювалницитъ и умивалницитъ и изсипва нечистото имъ съдържание въ нуждницитъ, или въ специална помийна яма, въ дѣното на двора.

§ 19. Следи за умивалниците въ двора, коридора и стаите да бъдат всекога пълни с вода.

§ 20. Вечерно време извърля съдържанието от кошчетата въ торището.

§ 21. Пролетно и лятно време, подпомаганъ отъ учениците-хигиенисти, полива двора и игрището съ вода, за да не се вдига прахъ при играта и подреждането предъ главния входъ.

§ 22. Освенъ всекидневнитъ прочиствания, училищниятъ слуга е длъженъ да извършва и следнитъ периодични такива:

1. Да съдействува на учениците отъ трудовата група за основно прочистване на двора, игрището и алеите въ градината, което да става седмично въ трудовия полудень съ съответната група.

2. Седмично, пакъ презъ трудовия полудень, съ помощта на трудовата група, или пъкъ съ по четирима ученици отъ всеки класъ, измива съ вода небоядисанитъ подове на стаите, канцелариите и коридорите.

3. Седмично пере изцапаните кърпи и дезинфекцира нуждниците.

4. Два пжти въ месеца избърсва съ влаженъ и сухъ парцалъ (гъба) последователно праха по всички картини, надписи, черни дъски, читала, смѣтала и др.

5. Два пжти месечно измита праха и паяжините по таваните, стените, шкафовете и др. съ метла или четка и прави основно помитане чрезъ измѣстване на тежката покъщнина.

6. Месечно почистване библиотеките и кабинетите, измива съ топла вода и сапунъ вратите и прозорците, а съ специална масъ дръжките на вратите и прозорците и затворките на шкафовете.

7. Въ дъждовно време проверява правилното действие на капчиците по стрѣхите и гледа да не капе нѣкъде въ помещението.

8. Всекога, когато се изокрятъ или изцапатъ изтривалките, смѣня ги съ сухи и чисти, докато изсъхнатъ мокрите.

9. Презъ всички ваканции прави пълно проверяване на стаите, които измита веднага следъ разпускането на учениците. На всеки два дни разтваря всички прозорци до вечерта.

10. Презъ коледната ваканция (и при разпускане, поради силенъ студъ) запалва всички печки и отоплява стаите едно денонощие преди започване на занятията.

11. Два пжти презъ сезона намазва печките и тржбите имъ съ желѣзна боя, а при изваждането имъ — задължително. Изчистването на тржбите отъ сажди става месечно.

12. Презъ лятната ваканция чисти и обръзва бурените, живия плетъ, дръвчетата и цѣтята въ двора и градината и участвува при цѣлостното бѣлосване, прочистване и ремонтиране на помещенията.

Забележка. За периодичните прочиствания и задължения на училищния слуга се прави предварителна програма (разписание) на

вида и датитѣ на работа, която се окачва въ стаята на прислугата и въ учителската стая за насочване и контролиране на точното изпълнение.

§ 23. При всѣко училище трѣбва да има достатѣчно слуги и чистачки (на всѣки 6—7 стаи по единѣ) — лица млади, здрави и енергични.

§ 24. Назначението и уволнението на слугитѣ да става по представление на директора (главния учител) отъ окол. учил. инспекторѣ, а наказанието имѣ отъ гигиениста на училището, отъ главния учител и отъ учил. инспекторѣ.

§ 25. Слугитѣ трѣбва добросъвѣстно и навреме да изпълняватъ задълженията, които настоящиятъ правилникѣ имѣ възлага и всичко, което служебни лица имѣ предпишатъ, като самитѣ тѣ всѣкога бждатъ спретнати и чисти.

За всѣка небрежностъ и неизпълнение трѣбва да имѣ се пише бележка въ санитарната книга за мѣмрене и наказание.

Глава III.

ЗАДЪЛЖЕНИЯ НА УЧИТЕЛИТѢ

§ 26. Общата училищна хигиена е дѣло отъ усилията на всички учители и тя трѣбва да се издига на такава висота, че да служи като примамливъ образецъ и да възбужда ученицитѣ къмъ подражание.

§ 27. Всички учители трѣбва съ неотстъпно постоянство да полагатъ най-голѣми грижи за подобряване личната хигиена на ученицитѣ, за да създадатъ у тѣхъ трайни здравни навици, които да се пренесатъ въ семейството.

§ 28. За засилване ученическата самодейностъ и самоконтрола върху личната и обществена хигиена, всѣка седмица въ опредѣленъ часъ, следъ учебнитѣ занятия, или понѣкога въ часа по „Общо възпитание“ ученицитѣ, подъ ръководството на класния си наставникъ, избиратъ по двама души ученици-хигиенисти, наречени класни пазители на чистотата, които носятъ на лѣвата си ръка лента или тънка пластинка съ зеленъ букви „П. Ч.“ Службата имѣ е посочена въ гл. V, § § 76 до 97.

§ 29. Всѣки учител, независимо отъ дейността на ученицитѣ хигиенисти, се стреми всѣки день да следи и проверява за поддържането на добрата чистота въ класната стая, въ коридора, на двора, въ градината, както и за личната хигиена на ученицитѣ и за хигиеничното имѣ държане не само въ училището, но и на улицата, въ семейството и на други обществени мѣста.

Самъ той трѣбва да бжде безукорно чистъ: всѣкога съ низко отръзани нокти (безъ маникюръ), прилично сресанъ, съ чиста коса и скромно облѣкло.

§ 30. За да не се внася раздвоение въ съзнанието на

ученицитѣ, произходяще отъ забраната и самото пушене на учителитѣ, и за да се избѣгне акта на подражание, учителитѣ трѣбва да отбѣгватъ да пушатъ предъ погледитѣ на ученицитѣ, и да се въздържатъ да ги изпращатъ за купуване на цигари.

Въобще тѣ трѣбва да вършатъ всичко онова (и така), което (и както) препоръчватъ на ученицитѣ да го вършатъ.

§ 31. Всѣки учителъ съ най-голѣмо старание и постоянство трѣбва:

1. Да идва въ училище поне 1/4 часъ преди започване на училищнитѣ занятия и веднага да провѣрва отоплението, провѣтряването, чистотата и реда въ кл. стая.

2. Да следи, насочва и насърчава къмъ дейность класнитѣ „П. Ч.“ и всѣка сутринъ преди почване на занятията, да изслушва докладитѣ имъ за намѣренитѣ дефекти и нередовности по чистотата на ученицитѣ, като даннитѣ се вписватъ въ стенното табло „портретъ за чистотата“.

3. Единъ пжтъ презъ седмицата, въ часъ по тѣлесно възпитание, самъ да прави най-щателенъ прегледъ на ученицитѣ си, като събуватъ краката и откриватъ тѣлото си.

4. Да нарежда принудително (взаимно) почистване на ученицитѣ, получили най-много бележки за нечистота въ „портрета“, а да похвалява и да посочва за примѣръ, получили червена бележка за най-добра чистота презъ седмицата.

5. Да предизвиква (предприема) единъ пжтъ презъ седмицата — въ часъ по тѣлесно възпитание или ржчна работа — взаимно пощене между ученицитѣ, за откриване гниди и въшки, което обезателно се отбелязва въ „портрета“ за постоянна справка на въшливостъта и за съобщаване на санитарнитѣ власти, като въшливитѣ ученици се отстраняватъ за обезвъшаване.

6. Да свиква родителитѣ на въшливитѣ ученици и да имъ дава напѣтствия за ефикасното обезвъшаване на облѣклото и тѣлото, за изпушване саитѣ съ сѣра и др.

7. Да нарежда, последнитѣ 10 минути отъ всички часове по тѣлесно възпитание и по ржчна работа да се използватъ за изтупване (съ пржчка, метла или четка) дрехитѣ отъ прахъ, калъ и др. нечистотии, а ржцетѣ, лицето, врата и гърдитѣ да се измиватъ съ вода отъ всички ученици при удобно време.

8. Сутринъ по-рано, преди занятията, да събира ученицитѣ си въ училищния дворъ (игрище), за да правятъ по 5—10 минути утринна гимнастика (дихатални упражнения), съ дълбоко вдишване и издишване, за освежаване нервитѣ и усиляване кръвообращението.

9. Да допуска, колкото се може повече чистъ въздухъ въ класната стая, като 1—2 отъ горнитѣ крила на прозорцитѣ всѣкога сж отворени (и презъ зимата), а когато времето позволява (топло, тихо, сухо) и нѣмаме дидактически неудоб-

ства (движения, шумъ и пр.), всички прозорци трѣбва да бъдатъ отворени.

10. Всѣкога, когато характера на учебната работа позволява (наблюдение, беседи, рисуване, рѣчна работа, ест. работа и пр.) тѣ трѣбва да се водятъ на открито.

11. Седмично, или поне на две седмици веднѣжъ, да се освобождаватъ въ часъ по тѣлесно възпитание ученицитѣ съ порѣжка да се изкъпятъ у дома си (тамъ кѣдето нѣма бани), а на другия день непременно да се направи провѣрка за изпълнението на порѣжката. На неизпълнителитѣ се дава повторно порѣчение, и ако пакъ се яви кѣкой неизкъпанъ, той се изкъпва въ училищното корито отъ „пазителятъ на чистотата“.

12. При излизане въ междучасие всѣки учителъ е длъженъ да изчкава излизането на всички ученици, съпровождани отъ „пазителятъ на реда“ и отъ единиятъ „пазитель на чистотата“, да разпорежда за отварянето на прозорцитѣ отъ другия пазитель на чистотата, който остава въ стаята и едва тогава излиза, сигуренъ, че стаята ще бѣде провѣтривана.

§ 32. Въ часъ по тѣлесно възпитание, когато времето не благоприятствува за упражненіе на открито, или пъкъ по здравословни причини — нему и на ученицитѣ — е неудобно и невъзможно да се играе вънъ, тогава часътъ да се използва за беседи по хигиена (хранене, чистота, слънце, въздухъ) и за тѣлесни (антропометрични) измѣрвания на всѣки ученикъ, установяващи: ръстъ, тегло, грѣдна обиколка (при вдишане и при издишане), като полученитѣ данни се вписватъ въ индивидуалната книга. Това трѣбва да се практикува периодически (месечно) и въ часъ по естествена история и предметно учение.

§ 33. При подреждането на ученицитѣ на чиноветѣ, гледа по-низкиятъ, кѣсогледитѣ, слухово дефектнитѣ и др. да сѣдатъ по-напредъ.

§ 34. Да следи редовно за правилното държане на тѣлото при четене и писане и за хигиеничното използване на учебницитѣ и пособията.

§ 35. Внимава да не се претоварватъ ученицитѣ му съ обременителна домашна работа.

§ 36. Посещава квартиритѣ на ученицитѣ, изучава семейната и материална обстановка и дава напѣтствия на родителитѣ имъ, като на ученицитѣ задава задачи за чистене въ къщи, разпредѣляйки ги на другарски групи за взаимно почистване домоветѣ имъ (метене, миене, изравняване и пр.).

Когато ученицитѣ нѣматъ необходимитѣ хигиенични удобства за писмена домашна работа (маса, столъ, свѣтлина), такава въ никой случай не бива да имъ се задава за въ дома. За такива ученици да се опредѣли една стая въ училището за приготвяне на „домашнитѣ упражнения“.

§ 37. Да избѣгва тѣлеснитѣ наказания.

§ 38. Учителътъ следи редовно и открива отсъстващитѣ по болестъ ученици, като своевременно съобщава име-

ната имъ на директора (гл. учителъ) за представяне на безплатно лѣкуване. Страдащитѣ отъ краста се отстраняватъ отъ училището до пълното имъ излѣкуване. На леко болнитѣ да се даватъ лѣкарства безплатно отъ училищната аптека.

§ 39. Всѣкога, при излети и екскурзии, обръща вниманието на ученицитѣ да не се преуморяватъ до крайностъ, да дишатъ презъ носа, да не пиятъ вода уморени, да не сѣдатъ на студенъ камъкъ и на влажна земя, да не се излагатъ на течение и, въобще, да се избѣгва онова, което ще повлияе зле на здравето имъ.

§ 40. Учителитѣ сж длѣжни да използватъ всички случаи, които имъ се удаватъ, за да покажатъ на ученицитѣ ползата отъ хигиеничнитѣ предписания и наставления, било въ училището или вънъ отъ него. Тѣ не трѣбва да отминаватъ съ безразличие и нехайство и най-малката проява на нехигиеничностъ у ученицитѣ отъ свой, или отъ други класъ.

Б. ДЕЖУРНИ УЧИТЕЛИ

§ 41. Дежурниятъ учителъ идва въ училището поне половинъ часъ преди почване на учебнитѣ занятия, като (при хубаво време) извежда всички ученици на двора, и следи да не влиза никой въ коридора и въ стаитѣ (освенъ „п. ч.“). Следъ като удари звѣнецътъ, ученицитѣ се въвеждатъ тихо и мирно, предвождани отъ „паз. на реда“, и последвани отъ единия „п. ч.“, който следи за избѣгване на краката и изтупване на дрехитѣ на другаритѣ си.

При лошо време децата стоятъ въ коридора, а дежурниятъ учителъ, който се движи между тѣхъ, следи, щото, а) презъ първото „предчасие“, прозорцитѣ на стаитѣ да бждатъ затворени, за да се отоплятъ добре, и нито единъ ученикъ да не стои вжтре, б) при удрянето на звѣнеца, влизането да става поединично, тихо, а не вкупомъ, съ тропотъ и викове.

Презъ другитѣ междучасия, той непрекъснато обикаля изъ коридора, отваря вратитѣ на стаитѣ и следи дали другитѣ учители правилно сж дали нарежданията си за провѣтриване и дали ученици не сж останали вжтре.

§ 42. Други длѣжности на дежурния учителъ по отношение хигиената сж следнитѣ:

1. Провѣрява дали сж изметени, провѣтрени, обезпращени и отоплени учебнитѣ стаи, като за намѣренитѣ опущения пише бележка на виновното лице въ санитарната книга.

2. Бди за чистотата въ коридоритѣ, на двора и въ нуждницитѣ.

3. Надзирава ученицитѣ преди започване на занятията и въ междучасията.

4. Наглежда и подбужда къмъ дейностъ пазителитѣ на чистотата, и съ тѣхната подкрепа въвежда ученицитѣ въ класнитѣ стаи.

5. Презъ всичкото време на междучасията се намира между ученицитѣ, като престоива въ училището до прибирането имъ въ последния учебенъ часъ.

Глава IV.

ЗАДЪЛЖЕНИЯ НА УЧИТЕЛЯ-ХИГИЕНИСТЪ

§ 43. Прѣкиятъ надзоръ по поддържане, изпълнение и запазване на образцова чистота въ училището (дворъ, игрище, градина, клозети, коридори, кл. стаи, трапезарии, лична хигиена и здраве на ученицитѣ) презъ всѣко време на годината, се възлага на нароченъ учитель-хигиенистъ, избранъ отъ учит. съветъ или по оченъ отъ гл. учителъ и назначенъ отъ Обл. учил. инспекторъ.

§ 44. За осъществяване на предназначението си и за създаване на трайни хигиенични навици у ученицитѣ, учительтъ-хигиенистъ трѣбва всѣкога: а) да мисли, че върши полезна, здравно-възпитателна работа, която дава плодъ само при настойчиво постоянство, б) да организира така другитѣ учители, кл. пазит. на чистотата, стригачи, хигиенисти надзорници, че тѣ всѣкога да му сътрудничатъ доброволно и съзнателно и в) да проявява по-голъмо усърдие, старание и постоянство за утвърдяване у себе си личенъ навикъ за изпълнение на следнитѣ задължения и права:

1) Редовно да контролира, да подбужда и насърчава „пазителитѣ на чистотата“, щото всѣка сутринъ да избърсватъ праха по картинитѣ, надписитѣ, чиноветѣ, маситѣ и по рамкитѣ на прозорцитѣ въ класнитѣ стаи, а презъ междучасията да разгварятъ прозорцитѣ.

2) Да съблюдава да не се разхвърлятъ книжки, парцали, остатъци отъ храна и пр., по дѣскитѣ въ стаята, коридора, на двора и въ градината, а това да става въ кошчетата. Когато забележи такива, трѣбва да нареди да се издери вѣшника, който да се застави да ги прибере.

3) Да съблюдава, ученицитѣ да изтриватъ краката си при входа, да изчеткватъ дрехитѣ си отъ прахъ, да не цапатъ съ ржце, мастило и др. по вратитѣ, стениитѣ и прозорцитѣ;

4) Често да обръща внимание на колежитѣ си (кл. наставници и дежурни учители), да не позволяватъ презъ междучасията оставането на ученици въ стаятѣ, освенъ на „п. ч.“

5) Той има право лично да посещава всички отдѣления и класове, за да упражнява надзора си по хигиената, здравето на ученицитѣ, и за изпълнение задълженията на учителитѣ.

6) При лошо време, когато ученицитѣ престоиватъ въ коридоритѣ, да нарежда, било чрезъ дежурния учителъ или той лично, щото „п. ч.“ и „п. р.“ отъ всички класове да се движатъ между другаритѣ си и да не имъ позволяватъ (разбира се съ съветъ, а не съ сила) да тичатъ, да викатъ, да цапатъ по стениитѣ, вратитѣ и по дѣскитѣ.

7) Да нарежда всѣки петъкъ, въ часъ по гл.

или пъкъ въ трудовия полудень да се измита двора, игрището и градината.

8) Да внимава, щото презъ седмицата „п. ч.—надзорници“ отъ коопер. група, които сж главни помощници на учителя-хигиенистъ, да правятъ обстоенъ прегледъ върху личната хигиена на ученицитъ отъ всички класове, като въ сжбота следъ часоветъ събиратъ всички класни „п. ч.“ и предъ тѣхъ докладватъ чистотата на всѣки класъ.

9) Лично да събира „п. ч.“ по-често, за да имъ дава напѣтствия върху правилното изпълнение на тѣхната служба, като похвалява усърднитъ и подтиква по-слабодейнитъ.

10) Да надзирава и обръща внимание на училищния прислужникъ, когато мете помѣщенията, да разтваря широко всички прозорци, да мокри метлата съ вода, да не бърза съ затварянето на прозорцитъ и на сутринята да избърсва съ влажна гъба падналиа прахъ по покъщнината въ канцеларията и по рамкитъ на прозорцитъ въ коридора.

11) Въобще, да контролира редовно изпълнението на всички задължения отъ училищния прислужникъ — въ гл. II.

§ 45. Всѣки день хигиенистътъ обхожда всички класни стаи, коридори, кабинети, игрище, дворъ, нуждници и бди дали се държатъ чисто и исправно.

§ 46. Ако всѣкидневното почистване на училищнитъ помѣщения не се извършва, както трѣбва, хигиенистътъ присъждствува въ време на чистенето и дава нуждитъ упѣтвания и наставления.

§ 47. Всѣки день въ опредѣлено време той изисква докладъ отъ учителитъ за здравето и личната хигиена на ученицитъ, за хигиената на класната стая, и за отсъстващитъ и причинитъ за това, истинността на които той провѣрява лично, защото самъ отговаря за тѣхъ (по изработена таблица).

§ 48. Всѣки день хигиенистътъ вписва по-важнитъ данни за хигиената на училището въ нарочна санитарна книга, въ която отбелязва и намѣренитъ опущения и нередовности отъ длъжностнитъ лица по този правилникъ, като посочва и мѣркитъ, които е взелъ или трѣбва да се взематъ. Тѣзи бележки той предава на главния учитель (директора), който завѣрява книгата и прави по-нататъшнитъ разпореждания.

§ 49. Въ края на всѣки месецъ хигиенистътъ отбелязва въ книгата състоянието на всѣки класъ, дневната чистота, за миенето на училището, за поправкитъ, които ще донесатъ хигиенически подобрения, въобще за нуждитъ, които се чувствуватъ за правилното поддържане на хигиената.

§ 50. Неизправнитъ и недобросъвѣстнитъ по изпълнението на своитъ задължения училищни слуги, хигиенистътъ изисква да бждатъ накрзани, а непоправимитъ представя чрезъ главния учитель за уволнение.

§ 51. При по-дълги излети съ ученицитъ той проучва маршрута съ огледъ на хигиената, подготвя ученицитъ-хигиенисти за работата имъ презъ излета, приготвя походната аптечка и дава мнение по изпълнението на излета.

Глава V.

ЗАДЪЛЖЕНИЯ И ПРАВА НА УЧЕНИЦИТЪ

§ 52. Ученицитъ отъ I отделение до III класъ трѣбва вечеръ да лѣгатъ за сънъ въ 9 часа, а сутринъ да ставатъ въ 7 часа.

§ 53. Всѣка сутринъ, следъ като стане отъ сънъ, ученикътъ най-напредъ трѣбва да се разходи по естествена нужда, а веднага следъ това да се погрижи за чистотата си, като изрѣже ноктитъ си и измие съ хладка вода: ржцетъ, лицето, ушитъ, врата, гърдитъ; да изчисти зѣбитъ си, да изплакне устата си, да среши косата си. Следъ това се облича, закусва и трѣгва за училище.

§ 54. Ученикътъ отива въ училището всѣкога низко остриганъ (а ученичката подстригана, съ коса сресана или сплетена най-много въ две сплитки), добре измитъ, съ чиста кърпичка въ джеба (за лице и за носъ), съ чисто облѣкло (добре закрѣпено).

Забележка. Ученици, които идватъ често съ незакрѣпено облѣкло се закрѣпватъ въ часъ по ржчна работа отъ самитъ тѣхъ или отъ по-голѣми ученички.

§ 55. Всѣки ученикъ съ пристигането си въ училището е длъженъ да позволява на класния „п. ч.“ да му прегледа чистотата да го изчетка добре съ четката, и, ако му направи бележка за неизправностъ, веднага да изпълни необходимото.

§ 56. При хубаво време — преди занятия и презъ междучасие — ученицитъ играятъ на двора, а при лошо време, тѣ се пускатъ въ коридора (а не и въ класнитъ стаи), кждето трѣбва да пазятъ пълна чистота.

§ 57. Забранява се на ученицитъ да влизатъ въ училището, преди да изчистятъ обувката си отъ калъ, да изтърсватъ и изчеткатъ дрехитъ си отъ прахъ, снѣгъ и пр.

§ 58. Когато влиза въ училището, ученикътъ трѣбва да сваля шапката и връхната си дреха (ако има такава) и да ги слага на опредѣленото мѣсто въ коридора (или въ кл. стая).

§ 59. При влизане (излизане) въ (изъ) училищното помещение-коридора, кл. стаи, трапезария и пр. ученицитъ трѣбва да се движатъ тихо и мирно безъ тичане, боричкане, скачане, влачене на краката, пързаляне и пр. и то всѣкога само отъ дѣсната страна.

§ 60. Щомъ влѣзе въ класната си стая, всѣки ученикъ е длъженъ да седне тихо на мѣстото си и да слуша съветитъ на „П. Ч.“, докато ийде учителътъ.

§ 61. Въ класъ ученицитъ трѣбва да седятъ изправени и облежнати на чина (стола), съ глава права, трупъ вертикаленъ, ржце на писалището и крака опрени съ цѣлото стѣпало не пода, или върху специалната дѣска — облегалото на краката. Когато четатъ и пишатъ, да не наклоняватъ главата си въ страни (лѣво или дѣсно), да не приближаватъ много

очи до книгата или тетрадката. Да не ставатъ на крака, когато четатъ, освенъ, ако сж на катедрата.

§ 62. Ученицитъ *не трѣбва*: да плюнчатъ прѣститъ си, когато прелистятъ, каквато и да било книга, да поставятъ върха на молива въ устата и да чоплятъ съ тѣхъ ушитъ и зжбитъ си.

§ 63. Въ междучасие всички ученици излизатъ мирно и тихо на двора, предвождани отъ „П. Р.“ и последвани отъ единиятъ „П. Ч.“, а другиятъ остава да провѣтрява и поддържа класната стая за следния часъ.

§ 64. Забранено е плюене, хранене и секнене по стаитъ, коридора, двора, градината, а това трѣбва да става въ плювалницитъ и въ кърпичкитъ.

§ 65. Забранено е разхвърляне книжки, парцали, трохи, семки, черупки и други нечистотии. Сметътъ се хвърля (прибира) въ кошчетата, изработени въ часъ по ржчна работа отъ самитъ ученици.

§ 66. Забранено е цапане, дращене и шаркане, съ каквото и да било, по чинове, маси, столове, шкафове, по стени, прозорцитъ, дъскитъ, по собствени и другарски вещи, пособия и облѣкло. Ученицитъ сж длъжни да ги пазятъ всѣкога чисти и прилични.

§ 67. Въ нуждницитъ ученикътъ трѣбва да бжде много внимателенъ за поддържане на чистотата, като никога не се изхожда по дъскитъ или по плочитъ.

§ 68. Следъ ходене „по нужда“, следъ работа съ глина, съ пластелинъ и всѣкога, когато ржцетъ се зацапватъ, трѣбва да се измиватъ съ вода и сапунъ.

§ 69. За да бждатъ здрави, весели и доволни, за да сж полезни за себе си, родителитъ си и за Родината и, за да живѣятъ дълго, ученицитъ всѣкога трѣбва да помнятъ и да изпълняватъ, освенъ горнитъ задължения, още и следнитъ здравни съвети:

1. Рано лѣгай, рано ставай!
2. Дишай презъ носа, а не презъ устата!
3. Пий чиста вода, яжъ прѣсна храна и измий плодове, дишай чистъ въздухъ!
4. Мий си ржцетъ всѣкога преди ядене и зжбитъ — следъ ядене!
5. Играй на слънце, чистъ въздухъ и на завѣтъ!
6. Щомъ сърдцето ти забие силно и бързо, спри веднага и почивай!
7. Не сѣдай на студенъ камъкъ и на влажно или сѣнчесто мѣсто!
8. Пази се отъ въшки, бълхи, дървеници и отъ други кръвопийци!
9. Пази се отъ разболяване, но разболѣешъ ли се, търси веднага лѣкаръ, а отъ врачки и отъ „баби“, по-далече стой!
10. Всѣка вечеръ преди лѣгане, дрехитъ си изчетквай и краката си измивай!

11. Всѣка седмица се преобличай!

12. Тѣлото си изкѣпвай поне на две седмици веднѣжъ,
и — колкото по-начесто, толкова по-добре!

13. Никога не слагай тютюнъ въ уста и спиртни пития
(вино и ракия), и не влизай, и не стой нито въ кръчма нито
въ кафене.

Забележка. Всички тия здравни съвети трѣбва да се вса-
дятъ дълбоко въ съзнанието на ученика, всѣкога да се помнятъ и
да се изпълняватъ, трѣбва да се напишатъ съ едри букви и да се
закачатъ по стенитѣ, на най-видно мѣсто.

§ 70. Когато въ дома на нѣкой ученикъ има болень
отъ заразителна или друга съмнителна болестъ, ученикътъ
трѣбва веднага да съобщи на класния си наставникъ.

§ 71. Ученицитѣ не трѣбва да посещаватъ болни отъ
заразителна болестъ.

§ 72. Всѣки ученикъ, когато заболѣе, е длъженъ вед-
нага чрезъ родителитѣ или другаритѣ си да съобщи на кла-
сния си наставникъ.

§ 73. Когато нѣкой ученикъ страда отъ пѣпки по ко-
жата, рани въ носа, ушитѣ, устата, очитѣ и главата, той трѣб-
ва да съобщи това на учителя си.

§ 74. Който ученикъ не изпълнява горнитѣ правила, на-
ставления отъ училищнитѣ власти и отъ длъжностнитѣ лица,
било вътре или вънъ отъ училището, прави му се забележка
на саме, излага се предъ другаритѣ му, лишава се отъ уча-
стие въ игри, забави и др., изключва се отъ дружества, хоръ,
не се избира за длъжностно лице въ класа, съобщава се на
родителитѣ му и се вписватъ бележки въ ученическата кни-
жка, тамъ, кждето му се пишатъ и другитѣ простѣпки.

Който ученикъ продължава да не изпълнява предвиденитѣ
тукъ правила и задължения, той се отстранява отъ училище-
то, като вреденъ за хигиената въ училището и се изпраща
въ друго училище.

§ 75. Ученицитѣ сж длъжни да пазятъ чистота и вънъ
отъ училището, на улицата, у дома си, на обществени мѣста
и всѣкжде, кждето имъ е позволено да се движатъ: да не
плюятъ, да не храчатъ, да не се „изхождатъ“ по улицитѣ и
площадитѣ, да не замърсяватъ чешми, градини, паметници, да
не дращятъ и шаркатъ по стенитѣ на общественитѣ заведе-
ния, по дюкяни и частни кжщи, по огради и пр.

§ 76. За добиване трайни навици къмъ създаване, под-
държане и запазване добра хигиена въ училището и въ жи-
вота, чрезъ самодейностъ, съвѣщание и самоконтролъ, прѣ-
жката работа по личната класна и извънкласна чистота се пред-
ставя на самитѣ ученици, въ кръга на тѣхнитѣ сили и въз-
можности, чрезъ редовно избирани „Пазители на чистотата“.

§ 77. На две седмици, въ опредѣленъ день и часъ, подъ
ръководството на класния си наставникъ, ученицитѣ отъ всѣ-
ки класъ (отдѣление) избиратъ по двама души хигиенисти, на-
речени класни „пазители на чистотата“, които носятъ на лѣ-

вата си ржка тѣсна лента или малка дървена (металическа) пластинка съ зелени букви „П. Ч.“, а съ червена римска цифра и съ малка буква — класа и паралелката. Тоя отличителен знак се приготвя отъ самитѣ ученици въ часъ по ржчна работа и се носи презъ всѣко време,

Проявилитѣ се добре „П. Ч.“ могатъ да бждатъ по желание на класа.

§ 78. Веднага съ избирането имъ, „П. Ч.“ се съвещаватъ, било по класово, или пъкъ въ общо заседание на общия хигиениченъ съветъ и обмислятъ начини и мѣрки за подобрене на хигиената и украсата на класа или въ училището.

§ 79. Пазителитѣ на чистотата идватъ въ училището поне половинъ часъ преди започване на учебнитѣ занятия, като единиятъ остава въ класната стая — да избърсва съ влажна гѣба праха по чиноветѣ, масата, стола и по-рамкитѣ на прозорцитѣ, и да поддържа отоплението, а другиятъ причаква другаритѣ си при входа на училището, кждето преглежда изправността на чистотата и облѣклото имъ, кара ги да се изчеткатъ съ класната четка за дрехи (а тамъ, дето не могатъ да досегнатъ, самъ той или чрезъ друго дете, ги изчетква добре), и следи да запазватъ чистотата, до започването на учебнитѣ занятия.

§ 80. Когато ученицитѣ влизатъ въ класъ, той стои на стълбището и следи всѣки ученикъ да изтрива обувкитѣ си отъ калъ и да изчистя дрехитѣ си отъ снѣгъ. Той влиза последенъ въ класа.

§ 81. Преди започването на учебнитѣ занятия, и двамата пазители на чистотата докладватъ на учителя за чистотата за здравното състояние на ученицитѣ и класната стая, като намѣренитѣ нередовности се отбелязватъ всѣки день срещу името съ черно мастило въ окаченото на стената „Огледало за чистотата на класа“, а на най-добре изчистенитѣ се пише червена бележка.

§ 82. Презъ междучасията „П. Ч.“ се смѣнятъ, като единиятъ остава въ стаята да извърши провѣтряването чрезъ широко разтваряне на прозорцитѣ, изчистя черната дѣска, прибира случайно падналитѣ книжа, парцали и остатѣци отъ храна и следи никой ученикъ да не остава вътре. Другиятъ пъкъ слиза заедно съ другаритѣ си да запазва поддържането на чистотата на двора, на игрището, въ градината.

§ 83. Когато забележи разхвърлени нечистотии, той издирва виновника и го кара да ги прибере, а ако не го открие, самъ ги пребира.

§ 84. Когато времето е лошо и ученицитѣ прекарватъ междучасието въ коридора, „П. Ч.“ (заедно съ пазителитѣ на реда) се движатъ между ученицитѣ отъ своя класъ, и зорко съблюдаватъ никой да не тича, да не влачи краката си, да не се блѣскаатъ, да не дигатъ прахъ и да не плюятъ, и да се движатъ всѣкога изъ дѣсната страна.

Тѣ не трѣбва съ сила да принуждаватъ другаритѣ си да имъ се подчиняватъ.

§ 85. Следъ свършване на учебнитѣ занятия, единиятъ „П. Ч.“ придружава другаритѣ си, а другиятъ затваря прозорцитѣ, избѣрва черната дѣска, полива цвѣтата и излиза последенъ.

§ 86. Пазителитѣ на чистотата следятъ за хигиеничното държане на другаритѣ си и вънъ отъ училището и си държатъ бележка.

§ 87. Въ края на седмицата посочватъ по 4—5 души ученици за подпомагане учил. слуга по измитането на кл. стая и училището.

§ 88. Цѣлостниятъ надзоръ върху дейността на класнитѣ „П. Ч.“ върху здравето, хигиената и украсата въ училището се възлага на ученическата кооперация.

За тази цель, всѣки месецъ, подъ ръководството на учителя-ръководителъ на кооперацията (или пъкъ на учителя-хигиенистѣ), тя избира: а) двама души стригачи, б) единъ аптекаръ-санитаръ и в) трима души пазители на чистотата — надзорници, които заедно съ класнитѣ пазители на чистотата образуватъ общия хигиениченъ съветъ, подъ председателството на единия „П. Ч. Надзорникъ“.

§ 89. Стригачитѣ стрижатъ всички ученици, по донесение на кл. „П. Ч.“, — беднитѣ безплатно, а другитѣ срещу 1 левче, за купуване лѣкарства за аптечката.

§ 90. Санитарътъ-аптекаръ пази аптеката и обслужва съ съответни лѣкарства и превръзка леко болнитѣ ученици (главоболие, коремоболъ, порѣзване, ранички и др.) и намазва съ живачна масъ възливитѣ ученици.

§ 91. Общитѣ пазители на чистотата отъ кооперативната група, наречени „П. Ч. — Надзорници“, които образуватъ малкия хигиениченъ съветъ и сж главнитѣ помощници на учителя-хигиенистѣ, насочватъ и контролиратъ дейността на всички хигиенисти (кл. П. Ч., аптекаръ и стригачи), въ коридора, на двора, въ градината и вънъ отъ училището.

За намѣрени хигиенични нередовности разпореждатъ да се открие виновното лице и пишатъ бележка на съответния класъ, които се прибавятъ къмъ „огледалото на класа“.

§ 92. Презъ седмицата тѣ преглеждатъ, преди учебнитѣ занятия, личната хигиена на всички ученици по класове, хигиената и украсата на кл. стаи, по специална таблица.

§ 93. Въ края на седмицата, следъ занятията, въ присѣдствието на всички „класни п. ч.“, разглеждатъ сведенията отъ провѣрката, изчисляватъ процента на нечистотата и установяватъ най-чистия и най-нечистия класъ презъ седмицата. Това се означава въ „Огледалото на чистотата“ за цѣлото училище, окачено въ предверието на сжщото. Най-чистия класъ се означава съ червено, а най-нечистия — съ черно.

§ 94. Въ това съвѣщание, на което присѣдствува и учителътъ-хигиенистѣ, общиятъ хигиениченъ съветъ обмисля и по-

сочва мърки за подобряване личната, класна и училищна хигиена, и тази въ семейството, презъ следващата седмица.

§ 95. Въ края на седмицата хигиеничниятъ съветъ може да посочи по 4—5 ученици отъ всѣки класъ, и да опредѣли начинъ за измиване на училището.

§ 96. Членовѣтъ на общия хигиениченъ съветъ презъ всѣко време съдѣйствуватъ на учителя-хигиенистъ, дежурни учители, класни наставници и на училищния прислужникъ, по създаване и поддържане на училищната хигиена.

§ 97. Всѣки ученикъ е длъженъ да изпълнява нарежданията на този правилникъ и да слуша и изпълнява съветитѣ на пазителитѣ на чистотата.

Вонета Г. Каменова

Конкретностъ въ обучението

Въ нашия педагогически печатъ, както и въ учебната ни практика, почти не се говори за нуждата отъ конкретностъ въ обучението. Не се обсъжда никакъ въпроса — доколко нашето обучение е конкретно и какъ може да се постигне по-голямъ конкретизация въ него.

Отъ мнозина дори не се съзнава, че съществува принципъ за конкретностъ. А въ действителностъ, не само съществува такъвъ принципъ, но той е по-основенъ и по-началенъ, отколкото другитѣ учебни принципи.

Моята задача е именно да спра вниманието върху същността и голѣмото значение на конкретността въ обучението, като същевременно подчертая, че пренебрегването или подценяването на тази страна на учебната работа е неинъ голѣмъ недѣлъ.

Конкретността не се изчерпва само съ онагледяване на знанията. Понятието конкретностъ има много по-широко и по-дълбоко съдържание и значение, отколкото понятието нагледностъ. Онагледяването не винаги ни довежда до цѣлостнитѣ действителни факти.

Да погледнемъ обучението отъ гледището на конкретния принципъ значи да разяснимъ въпроса за корена и естествения, правилния пътъ на познанието въ процеса на обучението.

Конкретнитѣ факти сж изходенъ моментъ въ всѣко научно познание. А що е *конкретно*? Конкретенъ е единичниятъ индивидуаленъ фактъ или единичното индивидуално явление отъ реалната действителностъ. Всѣки фактъ има две страни: — конкретна, емпирична и същина (основни качества, причина, закономерностъ). Конкретниятъ образъ на нѣщата обхваща всички тѣхни страни и моменти, както съществени, така

и несъществени. Въ всеки факт има много подробности и индивидуални особени белези, по които се отличава от другите факти.

Като изхожда от конкретните факти, научното познание разкрива същината им, извлича закономерността и дава теоритично обяснение за тях. И ако теорията, изводит съвърни, ние можем да се върнем отново към конкретните факти и да ги видим и разберем по-точно и по-дълбоко. Такова познание, както казва Бекон, се превръща в *можене*.

Обучението по своята същина е специфичен познавателен процес. Учениците не могат и не е нужно да бждат истински изследователи на фактите. Главната цел на обучението е да се предадат и съзнателно усвоят определени знания и умения. При все това, ако искаме придобитите от учениците знания да бждат истински реални знания, те трябва да имат онази основа, онзи корен, който лежи в научното познание. А тази основа съ фактите. Естествения път на обучението е пътят на познанието. Всички обяснения и изводи, всяко разсъждение и теоритично положение трябва да бждат извлечени от фактите или от фактическото знание.

Оттук именно следва принципът за конкретност. Този принцип изисква да се осигури възможно най-пълна и широка фактична основа на обучението. На учениците трябва да дадем най-голямо богатство от реални, върни и живи представи за изучаваните факти и явления. И не само това. Обяснителната работа и изводит трябва да бждат предшествувани от най-широко и всестранно фактическо изучаване.

Затова първата задача на учителя е да представи и оживи в съзнанието на учениците самите конкретни факти, в тяхното многообразие, пълнота, в естествената обстановка и съ живота в тях.

Конкретният принцип има най-първостепенно и решаващо значение за обучението в основното училище, тъй като в тази възраст се извършва първото фактическо запознаване с нещата и явленията. Тук се слагат първите конкретни, емпирични основи на научното познание. Още повече, че тази възраст крие в себе си най-благоприятните психологически условия за непосредствено конкретното упознаване на свѣта — голяма впечатлителност, свежа фактична памет, жива фантазия, конкретно практично мислене, насочено към отделните непосредствени факти.

Конкретизацията изисква учениците да се запознаят с повече страни, подробности и индивидуални черти на отделните факти, от които може най-лесно да се получи пълнокръвна и действителна представа за тях. Конкретната представа за някои факти, особено из историята и географията, се постига още и чрез разказване на някои действителни, интересни случки, свързани с изучаваните обекти и факти.

Напр. въ връзка съ Неаполъ може да разкажемъ за изригването на Везувий, при което сж били затрупани Херкуланъ и Помпей. Когато описваме нашия Дунавъ, може да разкажемъ за едно скорошно наводнение въ Вѣдинъ или друго крайдунавско селище. При изучаването на Освободителната война може да разкажемъ нѣкоя действителна случка — какъ българитѣ отъ Свищовско посрещнали освободителнитѣ войски. Или когато запознаваме ученицитѣ съ характера и личността на Раковски, може да разкажемъ нѣкои отъ случайтѣ, когато Раковски е билъ сжденъ отъ турската властъ. Може да се разкаже сжщо интересна случка изъ детинството му. По естествознание, като запознаваме ученицитѣ съ нѣкое чуждо или наше животно, нужно е да разкажемъ интересна проява изъ живота на животното или действителна случка, преживѣна въ връзка съ това животно отъ нѣкои пѣтникъ или презъ време на ловъ и т. н.

За нѣкои факти отъ географията, естествознанието и др. конкретизацията може да се изрази въ предаване на нѣкоя интересна лична преживѣлица на учителя или ученицитѣ (екскурзия, наблюдение и др.), чрезъ което представата става по-сочна, по-реална и жива.

Конкретизацията понѣкога се заключава въ непосредствено възприемане чрезъ фантазията и почувствуване на известни моменти отъ фактитѣ. Героизмътъ на Милтиядъ повече може да се почувствува. Величавиятъ образъ на Кочо Честименски се възприема непосредствено отъ въображението и сърдцето.

Конкретизацията се противопоставя на схематичното и бледо предаване на фактитѣ, отъ ксето ученицитѣ не могатъ да си съставятъ ясни, опредѣлени и действителни представи за тѣхъ. А въ нашата учебна практика най-често отдѣлнитѣ факти се съобщаватъ и излагатъ схематично. Учителътъ по-скоро говори за фактитѣ и ги преразказва, отколкото да представи самитѣ факти. Ако напимѣръ, като разказваме за Северогерманската низина, ние само посочимъ нейнитѣ граници и кажемъ, че тя има плодородна напоена почва, че климатътъ ѝ е морски, че покрай брѣга има дюни и че тукъ вирѣятъ ечемикъ, рѣжъ и картофи, съ всичко това ние не представяме конкретния образъ на този ландшафтъ. За да получатъ ученицитѣ конкретна представа за Северогерманската низина, трѣбва да опишемъ хълмистата източна и низката западна частъ, да дадемъ фактично описание на напоената почва — каква дебелина има и отъ какъвъ материалъ се състои, да обрисоваме дюнитѣ (голѣмината и изгледа имъ), кое е отличителното въ външния изгледъ на полето, какви особености има въ годишнитѣ времена и валежитѣ, размѣра на посѣтитѣ култури, какъ събиратъ реколтата (напр. при беритбата на картофитѣ въ полето се виждатъ грамадни купи отъ извадени картофи) и т. н.

Като предаваме за Велбужката битка, ако имъ дадемъ

само общи сведения при кой градъ е станала, между кои царе, че сърбитъ подло изненадали българитъ и че последнитъ били разбити, действителната битка нѣма да изпъкне въ съзнанието на ученицитъ. Конкретното запознаване съ битката изисква да се опише действителната обстановка, кждето е станала тя, количеството на войскитъ и тѣхното въоръжение, външния видъ на пълководцитъ, какъ се проявилъ Михаилъ Шишманъ въ боя, — да се даде, съ една речъ, правдиво описание на най-важния мигъ отъ боя. Такава конкретизация още по-необходима и осществима за голѣми исторически битки (Маратонска битка, боятъ при Ахелое, Панагюрско възстание, боятъ при Плѣвнѣ и др.).

Схематичното, неконкретното излагане на фактитъ е най-често явление въ обучението по ония учебни предмети, кждето много пжти не могатъ да сѣ наблюдаватъ самитъ действителни факти, а е нужно да ги възсздаваме въ съзнанието на ученицитъ (история, география и др.).

Дори и въ обучението по природонаучнитъ учебни предмети, кждето фактичнитъ знания се даватъ възъ основа на опити и наблюдения, може да има схематичностъ и да липсва конкретностъ. Напримѣръ, запознаването съ устройството и действието на скрипцитъ обикновено става възъ основа на училищенъ уредъ-скрипецъ и чрезъ демонстриране на неговото действие. Този уредъ не е действително употребяемиятъ скрипецъ, а упростенъ скрипецъ, съ който по-лесно се разкрива неговата сжщина. За да се създаде по-конкретна представа за скрипеца, трѣбва да се трѣгне отъ наблюденията на ученицитъ за действителното употребяване на скрипци въ живота — макаръ при строежи, на кладенци и др. Сжщо така, по конкретно ще се представи процеса на окисляването, като се покажатъ най-напредъ действителни случаи на окисляване въ живота (ржждяване на предмети, горене и др.).

Най-пълно и точно запознаване съ фактитъ се постига, когатъ се наблюдаватъ самитъ факти въ най-естественитъ за тѣхъ условия. Планиката или града на самото мѣсто, животното въ естествената му срѣда, действието на една действителна парна машина при самата машина и пр.

Но поради сжщината на учебния процесъ и поради естеството на фактитъ, не винаги могатъ да сѣ наблюдаватъ непосредствено самитъ факти и явления. Нѣкои не могатъ да бждатъ наблюдавани отъ ученицитъ, защото сж далечни и недостжпни, други пъкъ сж станали въ миналото. И тъкмо въ тия случаи се чувствува най-голѣма нужда отъ конкретизация, защото иначе знанията ще бждатъ чисто словесни, несигурни и безъ здрава фактична основа. Тогава предъ учителя стои важната методична задача да възстанови, оживи и представи по различни начина и съ различни срѣдства предъ съзнанието на ученицитъ изучаванитъ факти.

За тази целъ ни служатъ преди всичко нагледнитъ изобразителни срѣдства — картини, снимки, предмети, модели,

графики и пр. Само съ такива средства обаче не можем да представимъ всестранно и живо фактитъ. Първо, картинитъ даватъ само нѣкои отдѣлни и откъслечни страни и мигове отъ нѣщата или явленията. За да се обхване по-цѣлостно даденъ фактъ, нагледитъ не бива да се даватъ безразборно, а да се подбиратъ така, че да се представятъ най-характернитъ черти. Второ, нагледитъ обикновено не могатъ да представятъ живота на фактитъ. Тѣ не могатъ да ни предадатъ чувствата преживяванията, действията, изобщо онова, което се възприема съ сърдце и въображение.

Конкретизирането на сния мигове, които не могатъ да се онагледятъ, става съ други средства: лични спомени и преживелици, разкази на очевидци, лѣтописи, художественъ разказъ, житейски случаи и примѣри, чрезъ употребата и произвеждане на езиковитъ форми (по граматика), цитиране на букваленъ текстъ (по гражданско учение, вѣроучение, история).

Най-голяма нужда се чувствува отъ специални грижи и усилия за конкретностъ и най-трудно се осъществява последната (конкретността) въ обучението по история, понеже тамъ се касае за факти на миналото. За конкретизиране на исторически факти и събития не е достатъчно да покажемъ картини и исторически предмети и обекти (сгради, пѣтища, оръжия, монети, книги и т. н.). Нуждно е да възстановимъ историческия животъ, който не може да се изрази само външно (изъ бита, политически борби, стѣлсквания, действия и прояви на исторически лица и т. н.). Това може да стане чрезъ описание на очевидци (при най-близки по време събития) или чрезъ лѣтописи, легенди, художествени произведения и др.

Така, фактичното запознаване съ Панагѳрското възстание изисква да дадемъ представа за града тогава (голямина, изгледъ, поминѳкъ), живо описание на героитъ и водачитъ на възстанието, описание на облѳклото и въоръжението на възстаницитъ и войводитъ, описание за численността, въоръжението и военачалницитъ на турската войска, живо и правдиво описание на най-решителния мигъ отъ битката, героични прояви на отдѣлни възстаници и пр.

Конкретността въ обучението по география изисква да се трѳгва отъ цѣлостното и точно представяне на отдѣлнитъ ландшафти въ една страна, възъ основа на което да става откриването на взаимнитъ зависимости и изваждането на системнитъ знания. Въ учебната практика обикновено ни се дава предварително жива картина за всѳки естественъ ландшафтъ (външенъ изгледъ, фактични сведения за валежитъ и вѣтроветъ, особености на растителността, животнитъ, бита на мѣстното население, мѣстнитъ земеделски култури и тѣхното обработване и пр.), а изучаването върви по пѳтя на общенитъ и систематизирани знания за цѣлата страна, както въ учебника (общо за повърхнината, общо за климата, растенията, животнитъ и т. н.). Нѣкои погрѣшно мислятъ, че про-

веждат конкретно ландшафтно разглеждане като тукъ-таме дават откъслечни описания или картини за нѣкои по-забележителни мѣста и обекти отъ общия ландшафтъ.

Тракийската низина, напимѣръ, трѣбва да се разгледа и обрисова отдѣлно като Пловдивско поле и като Старозагорско поле. А Пловдивското поле да се характеризира споредъ неговитѣ по-малки ландшафти — Пазарджишко поле съ оризища, Пловдивско поле съ зеленчукови градини, крайродопскитѣ полета съ тютюница.

Не само общата картина на ландшафта, но по възможностъ всѣки фактъ, всѣка страна на географскитѣ обекти да се дава конкретно. Напимѣръ, когато се разглежда р. Марица не е достатъчно да се каже откъде извира, презъ кои мѣста минава и кои сѣ нейнитѣ притоци, както обикновено се прави. Отъ такова схематично изучаване на Марица, ученицитѣ нѣма да получатъ никаква конкретна представа за действителната Марица. Тѣ могатъ да иматъ само нѣкакво общо смѣтно понятие за нея, но въ съзнанието имъ нѣма да изпъкне действителния образъ на нашата национална рѣка. Конкретна представа за Марица ще се получи, когато опишемъ изгледа на рѣката на различни мѣста (при горното ѣ, срѣдно и долно течение). Така напимѣръ, въ горното течение тя е малка рѣка, тѣсна, има бѣлокаменито корито, бързотечна е, минава презъ клисури. Когато навлѣзе въ Пазарджишкото поле тя изведнѣжъ промѣня вида си — става широка рѣка, обикновено съ низки брѣгове, обрасли съ върба-лаци, разлива се, водата ѣ мѣтна, а дѣното ѣ пѣськливо и пр.

За градоветѣ сѣщо не се дава истински конкретна представа. Изброяватъ се и се натрупватъ механично отдѣлни забележителности на града, безъ да се свърже това въ една цѣлостна картина, безъ да изпѣква най-характерното, типичното и безъ да се посочватъ факторитѣ и условията за отдѣлнитѣ особености на града. Картината за Ню-Йоркъ ще бѣде конкретна, ако представимъ грамадната многолюдностъ на града и отгдето идва тя (преселнически градъ, пристаннце, срѣдецъ на богати околности), да се опише нѣкой небостъргачъ (колко семейства живѣятъ вътре, какъ се изкачватъ на горнитѣ етажи, да се сравни височината му съ познатъ обектъ) и да се обясни на какво се дължи този стилъ на зданията (градътъ е многолюденъ, постоянно расте, нѣма земище за разширяване) и т. н.

За конкретното обучение по граматика не е достатъчно да изхождаме отъ цѣлостенъ и типиченъ текстъ. Най-конкретно ученицитѣ могатъ да наблюдаватъ и схванатъ граматичнитѣ форми въ тѣхния собственъ писменъ и устенъ езикъ — когато ги употребяватъ и произвеждатъ сами. Когато, напимѣръ, ученицитѣ сравнятъ едно тѣхно съчинение, богато съ епитети (прилагателни имена) съ друго — бедно откъмъ епитети, тогава най-конкретно ще имъ се разкрие значението и

формата на прилагателните имена. Конкретното изваждане на граматичните знания предлага анализът и разкриване на индивидуалната, конкретна мисъл с нейния емоционален и мисловен отенък във всеки отделен израз.

Въз обучението по аритметика конкретността налага, щото изходните задачи да бъдат конкретни — с житейско, правдиво и типично съдържание. Съдържанието на задачата да представя отделен действителен случай от живота. Не е конкретна, например, една задача за най-малко общо кратно, въ която се казва, че двама души си разменили на пазара ябълкови и крушови дръвчета, защото днес на пазара не става натурална размяна. Задачите ще бъдат конкретни, ако са богати по съдържание, ако са интересни и съдържат най-типичните случаи за употребата на дадено аритметично действие във живота. Така например, най-конкретно става съдържанието на задачата за делимост, кратност на числата, когато действието се отнася до цъли, фактически неделими предмети: яйца, кокошки и пр. Неконкретна е задачата за умножение дробъ с дробъ, въ която се пита каква част от нивата ще изоре един селянин за определена част от времето, защото въ живота орането на селянина не се измерва с част от часове. Тази задача би била конкретна, ако се отнася до работата на работника въ фабриката, кждето неговата работа действително се мери с част от часа. Един от най-типичните, т. е. конкретни случаи за намиране част от цъло е задача, въ която се търси, какво количество ще бъде продадено от дадена стока, като се знае каква част фира дава тя (сърно, сирене и др.).

Конкретността въ обучението по аритметика се заключава още и въ това — аритметичното правило да се извежда индуктивно от достатъчно отделни задачи, като се тръгва от най-конкретните и леки задачи и се минава към по-трудни и чисто цифрови задачи.

На всяка стъпка, при всяко знание тръбва да се стремим към възможно по-голяма конкретизация. Тя е истински враг на схематизма и догматизма въ обучението. Конкретността подхранва мисълта, чувството и въображението, тя обуславя пълнота на възприемането, дава повече потиси за активност у детето. Тя осигурява придобиването на убедителни, пълнокръвни и употреблявани знания.

Тръбва обаче добре да се разбере, че съ конкретността не се изчерпва цълият познавателен процес въ обучението. *Тя не е самоцель, а основа*, върху която тръбва да се изгражда теоритичнообяснителната и систематична работа въ урока.

Конкретният принцип въ обучението може да се разгледа и от друга страна — като конкретен подход на учителя при използването на методичните похвати и средства. Този въпрос обаче, може да бъде предметъ на друга статия.

Франтишекъ Бакуле и училището — огнище за сакати деца и сираци

(Продължение отъ кн. II.)

И чудо бѣше, че Франтоа не събори всичкитѣ маси и столове следъ свършване на първата работа, която той извърши съ краката си.

„Да работимъ“ — такъвъ бѣше нашиятъ девизъ. Не да четемъ въ книгитѣ, не и да слушае и да повтаряме, безъ да разбираме онова, което казва учителтъ. Децата долавяха това сами като слушаха вътрешния гласъ на тѣхната кръвъ. Тѣ познаваха отъ опитъ стойността на тази магична дума — работа, работа! А какво бѣше тѣхното увлѣчение! Що се отнася до менъ, на когото падаше грижата да обучавамъ ученицитѣ да работятъ и да ги ръководя, то азъ бѣхъ въ найлошо положение. Моитѣ знания бѣха дастатъчни, колкото да закопчвамъ дрехи, да постиламъ леглата, или стигаха за метене и чистене. Но щомъ като ние желяехме да изплетемъ нѣкоя кошница, да си изработимъ нѣкой малъкъ шкафъ, да подвържемъ нѣкоя книга съ картини, то азъ бивахъ твърде затрудненъ. И тогава трѣбваше явно да призная своето незнание. Но азъ решихъ да се уча веднага. Прочее, азъ следвахъ курсове, посещавахъ работилници и усвоихъ занаята сносно. Въ работилницата не ми позволяваха да бездѣлничая; моитѣ малчугани ме питаха всѣка вечеръ за всичко, което бѣхъ видѣлъ, направилъ, научилъ. Трѣбваше да имъ показвамъ, та тѣ да могатъ да се опитатъ да направятъ същото веднага. Ние си доставихме материалъ, съчиза, орждия. Всичко бѣше уредено за работата. Стаята, която трѣбваше да ни служи за класъ, измѣни вида си. Катедрата, която за насъ бѣше единъ предметъ на луксъ, отстъпи мѣстото на единъ тезгяхъ, училищнитѣ чинове бѣха замѣнени съ малки работни маси, съ шкафчета и чекмеджета за материала. Моитѣ ученици не приличаха на другитѣ. Между тѣхъ нѣмаше незнателни, нито мързеливци. Презъ време на уроцитѣ тѣ не се удряха съ песници. Все пакъ, следъ заниманията, нѣкои отъ ония, които можеха да го направятъ, не можеха да се въздържатъ да не направятъ нѣколко премѣтания. Да се иска разрешение, не бѣше навикъ у насъ. Всѣки можеше да говори толкова, колкото си иска. И моитѣ деца говорѣха много, но тѣ не казваха нищо излишно, защото тѣхниятъ умъ и тѣхното сърдце бѣха винаги заети единствено да задоволятъ изискванията на живота.

Така ние живѣхме щастливи, малкигѣ и азъ, като забравяме всички наши огорчения: парализирани крака, осакатявания, нѣмота.

Ние забравихме даже, че нѣмахме още програма. А най-малкигѣ — между тѣхъ и Жанб, който бѣше на дванадесетъ

години — бѣха така неизразимо невинни, че не знаеха дори съществуването на четмото, писмото и смѣтането.

Имаше единъ, обаче, който не бѣше забравилъ програмата. Това бѣше училищната властъ. Следъ осемъ месеца, тази властъ ми върна проекта, като ми сочеше и нѣкои точки, които не се одобряваха отъ нея. Проектътъ за програмата трѣбваше да се прегледа отново; азъ напълно бѣхъ съгласенъ, и бѣхъ готовъ да направя това преглеждане. Но щомъ като трѣбваша осемъ месеца, за да се откриятъ недостатѣцитѣ на моята работа, то азъ се надѣвахъ, че ще ми се даде толкова време, за да ги изправа, и азъ се отдадохъ съ радостно сърдце и спокойна съвѣсть на моето училище на живота.

Но облацитѣ започнаха да помрачаватъ небето на нашия рай. Нѣколко посетители се оказаха не напълно задоволени. Въ началото тѣ показваха пълно разбиране и много голѣмъ интересъ за всички мои нововѣведения. Поне така ни се струваше. „Учите ли се сжщо така да пишете, да четете, да смѣтате?“ — питаха тѣ сега при всѣко посещение. Въ края на първото шестмесечие, на първата година, па даже и по-късно, азъ трѣбваше да имъ отговарямъ: „Не, ние нито пишемъ, нито четемъ, нито смѣтаме. „По този начинъ азъ поставяхъ тѣхното търпение на тежко изпитание. Все пакъ, азъ упорствувахъ въ грѣха. Азъ чакахъ щото самиятъ животъ да предави своитѣ искания, като предизвика по този начинъ *желанието*, като пробуди интереса и възбуди волята,

Най-сетне — мигътъ дойде, — въ края на петнадесетия месецъ отъ пребиването ни въ института. Бѣше една недѣля. Въ недѣля нашето малко общество, по подобие на голѣмитѣ, си почиваше. Общо, печаленъ день за всички!

Така бѣше последната недѣля на юний 1914 г. Малкиятъ Жарусъ, седемгодишенъ, наситенъ на игра, устремява очи въ тавана. Той е легналъ по гърба си съ ржце и крака въ въздуха. Витъ, шестнадесетгодишно момче, пристига, като носи едно перо и хартия за писма. Жарусъ повдига глава:

— „Какво искашъ да правишъ, Витъ?“

— Ще пиша у дома, на татко и на мама. — Жарусъ стана бавно. Единъ мигъ той остава замисленъ, следъ това той се плъзва къмъ моя тезгяхъ:

— Господинъ Директоре, — казва той тихо, малко колебливо, — азъ бихъ желалъ да пиша на мама.

— Е, добре! пиши, — му казвамъ азъ, като се съгласявамъ:

— Та азъ не знамъ.

— Азъ ще ти покажа какъ става, ако ти желаешъ.

— Тогава, елате, моля ви, — каза Жарусъ като ме хвана за ржката и ме поведе къмъ малкитѣ чинове. Тамъ нѣколко момчета се готвѣха да разглаждатъ книги съ картини.

Малкиятъ Иванъ, който сжщо е на 7 години, се обръща къмъ насъ.

— Какво ще правите, господинъ Директоре?

— Жарусъ желае да пише на майка си и искамъ да му покажа какъ да го направи.

— Да пише на майка си? О! азъ сжщо бихъ желалъ да пиша на мама.

Малкиятъ Иванъ оставя на страна книгата си и пристъпва съ дребни крачки. Въ единъ жгълъ, близу до единъ купъ тръстика, Женда работи тайно (защото е недѣля). Той поглежда надъ своята малка кошница:

— Да пише? Азъ сжщо бихъ желалъ сжщо. . . — на моя баща, — казва той унесено. — Чакайте ме. Щомъ като свърша това плетене, азъ ще се уча сжщо.

Нуждата да пишатъ се пробужда внезапно у всичкитъ деца и се разпространява като епидемия. Другитъ мои неграмотници сжщо сж раздвижени отъ това желание. Азъ отидохъ да потърся велоколепния образенъ букваръ на Козикъ и ние започнахме да пишемъ, едни съ ржце, други съ крака. Ние пишехме и четѣхме съ сжщата гореща ревностъ и сжщото упорство, съ което плетѣхме кошници, рендосвахме, излъсквахме метали или рисувахме платна.

Едва станали децата отъ сънъ сутринъ, и се заемаха съ своята работа. Тѣ пишеха въ леглото, по чиновѣтъ си, седнали или легнали на пода, но тѣ не си служеха съ плочи. Писмата се пишеха винаги върху хартия и децата желаеха да пишатъ писма; тѣ нѣмаха, за сега, друга цель.

На пладне, азъ трѣбваше да изтрѣгна насила децата отъ писането, за да ги пратя вънъ, на слънце по полянитѣ, що тѣ така много обичаха. А вечеръ, трѣбваше много обяснение и убеждаване безъ край за да ги склоня да отидатъ да си легнатъ.

Да пишатъ, това за децата не бѣше прищѣвка. Не бѣ то сжщо и едно преходно любопитство, внушено отъ другиго, но едно желание, дълбоко заседнало въ тѣхнитѣ малки сърдца, които мислѣха за онѣзи, които тѣ обичаха и които се намираха далечъ отъ тѣхъ, въ страната, така далечъ, че не можеха да общатъ съ тѣхъ по другъ начинъ освенъ съ помощта на единъ моливъ и хартия.

Една опредѣлена цель ржководѣше усилията на моитъ деца. Тѣ вече бѣха настойчиви и не изоставяха работата преди да я свършатъ. На тази настойчивостъ ги научи животътъ. И онова, което се случи бѣше почти чудо: следъ петнадесетъ деня, Жарусъ пишеше писмо за майка си, самъ, свършено самъ. Другитъ малки деца, научиха сжщо въ три деня азбуката, цѣлата печатна азбука. Следъ една седмица учене тѣ сричаха и пишеха диктовки; въ края на три седмици, тѣ знаеха да четатъ и пишатъ безъ помощта на никого.

Върочемъ, азъ не бѣхъ учуденъ на този успѣхъ. Той бѣше напълно естествена последица на всичко, което го предхождаше; животътъ и навикътъ къмъ физическа работа го бѣха подготвили. Тѣзи два фактора пробуждатъ мисълта и я принуждаватъ къмъ продължителна бдителностъ. Тѣ изострятъ духа, развиватъ го. Чрезъ тѣхнитѣ разнообразни и

повтаряни въззиви, тѣ навикватъ мозъкътъ да реагира бърже и да разсждава правилно. Тѣ пробуждатъ желанието да се иска и усилва волята. Децата навикватъ да съсредоточаватъ цѣлото си внимание върху предмета, що тѣ желаятъ да познаятъ, или се опитваха да изработятъ. Тѣ правятъ опитъ съ различни технически сръдства, използватъ всички видове материалъ, сѣчива и машини. Защо моитѣ малки занаятчий, които така ловко управляваха ножа, свредела, триона, рендето, ще се затруднятъ да водятъ върху хартията върха на единъ моливъ?

Когато азъ имъ посочихъ формата на най-труднитѣ букви, що представляваше за тѣхъ тази форма, ако не една прилика съ съвършено проститѣ орнаменти? Отъ дълго, децата употребяваха много по-сложни форми, като елементи за украса, когато режеха съ трионъ, рисуваха, чертаеха, ковѣха; тѣ знаеха да пирографиратъ малки кутии и малки рамки, отъ мека тъканъ или твърдъ мсталъ.

Що значеше, прочее, четенето и писането за децата, които бѣха се развивали и растнали подъ въздействието на истинска работа, работа сериозна? — Нищо повече отъ една лесна игра, която ще имъ достави едно приятно отморяване.

* * *

Но тъкмо въ това време сждбата ни изигра една особена игра. Едва бѣхме вкусили отъ първитѣ сладости на цивилизования човѣкъ — то бѣше презъ 1914 год. — и ето че пламна голѣмата война. Нейниятъ вилнежъ ме отдѣли отъ моитѣ деца. Азъ посвѣтихъ времето си на онѣзи, които ме викаха на помощъ съ по-голѣма настойчивостъ — на инвалидитѣ отъ войната.

Моето малко общество се разслаби отчасти. И имаше защо. Толкова силни преживявания, презъ онѣзи мрачни дни! Животътъ отвори толкова много работа за насъ! Ние създадохме приютъ и училище за осакатени войници. Организиране на придадени постройки. Животъ на чергари. Пренасвне и нареждане отъ единъ етажъ, или една кжща въ друга. Намъ се налагаше да установяваме вътрешно равновесие въ едно време, когато бурята виеше съ своята пѣсень на отчаяние...

Животътъ и работата, които излизаха отъ състоянието на опипването, за да взематъ единъ видъ точенъ и установенъ заплашваше да се срути. Не въ вреда на децата. Пазилъ ме Богъ! Все пакъ нѣкои области на нашата дейностъ упадахъ, животътъ ставаше труденъ. Затова пъкъ тази промѣна ни донесе множество полезни познания, множество плодотворни опити за развитието на ума и сърдцето.

И така моето семейство отъ малки четци и писачи се разслаби малко. Сега тѣ чувствуваха добритѣ послѣдици отъ своитѣ усилия; тѣ четѣха и пишеха писма на своитѣ близки. Но тѣ още не изпитваха желанието да надникнатъ въ тайната на печатнитѣ книги. Не, тѣ нѣмаха нужда отъ това. Една друга

жива книга бѣше отворена предъ тѣхъ, по-жива отколкото иероглифитѣ на мъртвитѣ знания, книгата, която ги зовѣше съ силенъ гласъ: животътъ продължаваше, поради прѣкия допиръ съ действителността.

Азъ вече не принадлежехъ на децата. Уредническата работа ме поглъщаше цѣлъ. Децата ме задържаха по коридора, по стълбата, за да ми кажатъ две думи минавайки. Две приятни думи на приятенъ споменъ. Все пакъ, азъ не забравяхъ моитѣ малки ученици. Азъ имъ дадохъ единъ приятелъ, добъръ и преданъ: единъ младъ учителъ, когото единъ куршумъ бѣше направилъ инвалидъ. Той познаваше моитѣ методи за възпитание и обучение, познаваше сжщо моитѣ деца. Той имъ предложи съкровищата на своята интелигентностъ и ревността на своето сърдце.

Обаче училищнитѣ власти не бѣха ни изпуснали отъ погледа си. Бѣше по времето, когато нашитѣ деца се виждаха изоставени отъ цѣлъ свѣтъ. И тѣ похлопаха на вратата ни. Предвестници на зората?.. О, съвсемъ не, а на тежкитѣ окови на обучението, на рутинерната дисциплина на програмитѣ. Управлението преобразува нашето заведение въ официално училище.

Като покоренъ гражданинъ азъ се преклонихъ предъ върховната сила. Естествено, съ тържествени протести, доколкото бѣше необходимо въ този мигъ...

Но това не влиза въ рамкитѣ на моя разказъ.

Отъ френски *Ив. П. Цв.*

„Да, такава бѣ моята участъ отъ деня на раждането ми. Всички четѣха по лицето ми нѣкакви признаци на лоши свойства, които не съществуваха, но ги предполагаха — и тѣ се родиха. Азъ бѣхъ скроменъ, а ме обвиняваха въ лукавство — затова станахъ скритенъ. Дълбоко чувствувахъ доброто и злото, ала никой не ме галѣше, всички ме обиждаха — и азъ станахъ злопаметенъ. Бѣхъ тжженъ, а братъ ми — веселъ, чувствувахъ се по-горенъ отъ него, но тѣ ме поставяха понизко — и ето, станахъ завистливъ. Готовъ бѣхъ да обичамъ цѣлия свѣтъ, но менъ никой не ме обичаше и азъ се научихъ да ненавиждамъ. Безцвѣтната ми младостъ протече въ борба съ сждбата и свѣта. Като се бояхъ отъ присмѣхъ, азъ скрихъ дълбоко въ сърдцето си своитѣ най-хубави чувства — тѣ тамъ и умрѣха“.

М. Ю. Лермонтовъ — „Два брата“

Цв. Петковъ

Учители и ръководни лица

Единъ отъ основнитѣ, но заедно съ това и болнитѣ въпроси е този за отношението между учители и ръководни лица по просвѣтата. Подъ понятието ръководни лица у насъ се разбира: главниятъ учителъ, директорътъ, окол. училищенъ инспекторъ, гл. инспектори, началницитѣ и директоритѣ въ Министерството на просвѣщението, та дори и министрътъ на просвѣтата.

Кога именно тия ръководни лица сж наистина полезни за училището и учителитѣ отъ всички училищни степени? Ето накжсо онова, което отдавна е кристализирало въ нашата училищна действителностъ и се съзнава отъ учителката въ детската градина до професора включително.

1. Учителитѣ съ право очакватъ всѣко ръководно лице да си създава правилни отношения съ тѣхъ, отношения на културенъ човѣкъ, който, като иска да го зачитатъ, самъ умѣе и знае какъ да зачита достоинството на човѣка и учителя. Чрезъ тия отношения се постига много нѣщо за учебното дѣло: учителътъ не се чувствува обезцененъ и готовността му да работи се запазва, дори, повишава се и дава неочаквани плодове; на доброто отнасяне къмъ него отговаря съ добро и се стреми да го запази, като работи още по-добре и не допуска нищо, което би могло да влоши отнасянето спрямо него.

2. Следъ начина, по който ръководното лице се отнася, идва неговиятъ духовенъ авторитетъ: количество и качество на познанията му като ръководно лице, практическото му умение, способността му да се справя съ задачитѣ на своята длъжностъ, умението му да организира, *напътва*, печели и *въодушевява* за усиленна работа. На кжсо, учителитѣ не търсятъ въ ръководното лице на първо мѣсто началника, администратора, а ръководителя, духовния пжтеводъ въ благородното, но трудното поле на образованието. Тежко на оногава, който идва най-напредъ като началникъ, администраторъ и вижда сламкитѣ (невписанъ за единъ-два часа материалъ, нѣкоя правописна грѣшка), а не забелязва въ въодушевението, съ което се работи отъ страна на учителъ и ученици, себеприцанието на учителя, придобивкитѣ, които сж на лице отъ негово участие въ работата отъ страна на ученицитѣ, интереса къмъ задачитѣ на образованието, хигиената и държането, правилността на езика и мисълта и т. н. Подобно ръководно лице е заело мѣстото, съмнявамъ се дори дали го бива за добъръ учителъ. Ръководителъ на учителитѣ може да бжде преди всичко, онзи, който е добъръ учителъ. Отъ лошъ учителъ не става добъръ ръководителъ въ просвѣтата.

3. Висшата задача на образованието е да създаде отъ ученицитѣ, съ тѣхното живо участие, нравствено и обществено ценни личности. Ръководното лице само тогава ще

има успѣхъ предъ учителитѣ, когато само е нравствено и обществено ценна личностъ. Ето защо ръководителътъ трѣбва, още преди да заеме съответната длъжностъ, да е израсълъ наистина за нея и обществото да го е признало, да го е потърсило като необходимъ ръководителъ. Като говоря: обществото да го е признало — имамъ предъ видъ на първо мѣсто учителитѣ. Ето защо съвсемъ млади, недорасли, въ опитъ лица не подхождатъ за ръководни длъжности: не само никой не ги познава и признава, но и тѣ сами не познаватъ себе си. Сами не сж се утвърдили въ своитѣ очи. За да заемешъ длъжностъ, която ти дава властъ, трѣбва да си се подготвилъ преди това за нея и да си придобилъ властъ надъ сърдцата и душитъ не по пътя на административното овластяване, а чрезъ силата на духа. Тогава едва ти ще знаешъ какъ да използвашъ юридическата властъ и нѣма да я употребявашъ за моралната поквара на подчиненитѣ си. Тогава едва ти ще станешъ условие за младитѣ да растатъ нравствено и обществено. Защото, като влизашъ въ училището, ще се избѣрвашъ по-добре отъ всички, нѣма да пушишъ и пиешъ тамъ, нѣма да се държишъ злѣ, ще работишъ по-добре отъ всички, а отъ всѣка твоя дума, отъ всѣки твой жестъ, ще лѣха съзнание за отговорностъ предъ утрешна България. При тия условия, ти ще ръководишъ наистина млади и учители, защото тѣ жадуватъ за водачи, но водачи къмъ висинитѣ, къмъ когото тѣ и сами се издигатъ постоянно.

4. Тогава едва ръководното лице ще проявява едно друго качество, безъ което то е безполезно: ще има нравствената сила да казва истината и извършва всичко, което е полезно за учебното дѣло. Велико зло е за нашата училищна действителностъ, че често заематъ ръководни мѣста люде, които нѣматъ *нравствената устойчивостъ* и вмѣсто тѣ да служатъ на учебното дѣло, то служи на тѣхъ: за да запазятъ мѣстата си, тѣ сж готови на всичко — не разкриватъ истината, бѣгатъ отъ отговорностъ, преструватъ се, че не виждатъ и не чуватъ, взематъ страната на малоценнитѣ учители и учещи се. Учителитѣ не искатъ отъ ръководното лице да бжде всѣкога, безогледно на тѣхна страна, а само тогава, когато това се диктува отъ истината и интереситѣ на учебното дѣло. Но затова пъкъ откриятъ ли, че ръководното лице наистина има нравствена сила да стори това, тогава тѣ му отговарятъ съ преданностъ и безгранично старание да дадатъ, колкото се може по-добра работа.

5. Тази нравствена сила е необходима на ръководното лице особено при преценка на учителювата работа и при анкети. Когато се преценява работата на учителя, който и да си ти, главенъ учителъ, директоръ или инспекторъ, изтърси обувкитѣ си отъ всѣка прашина на улицата, на злобата отъ всѣкидневнието, на мълвата или настроението на кафенето и влѣзъ въ стаята, деѣ работи учителя така, както се влиза въ новия домъ на новобранци: съ уважение и обичъ, съ вни-

мание и очакване да видишъ най-висшето — какъ се гради тѣлото и душата на младото поколѣние на народа ни. Ако нѣщо не ти се понрави, иди втори пжтъ при учителя, трети пжтъ, помоли да ти обясни своята работа, побеседвай съ децата, за да видишъ правъ ли си, прегледай писменитѣ имъ работи, рисункитѣ и всичко друго, което тѣ даватъ. Напжти, почакай. Едва тогава, следъ всестранно проучване произнеси преценката си. Но ако има макаръ и искра ценностъ въ работата на учителя, открий я, почувствувай я и вижъ не може ли тя да се разгори буйно, за да даде неочаквани плодове.

За да стане това, не гледай на учителя като на парий престъпникъ, а като на събратъ, на съратникъ отъ една и съща областъ. Само при тия условия ти ще видишъ хубавото въ неговата работа, дори и тогава, когато той не работи по твоитѣ методи и ще го оценишъ правилно. Сторишъ ли това, ти създавашъ пжтъ за себе си къмъ душата на учителя, а за него — изворъ на въодушевление за усилена работа. Днесъ най-много учителитѣ се оплакватъ отъ неправилнитѣ оценки на нѣкои ръководни лица, тѣй като или тия оценки сж случайни или сж користни: съ огледъ на известни по-далечни съображения. Да се прецени неправилно даденъ учителъ е равнозначно на злосторничество — подпалване на училището, а следъ това все пакъ злосторникътъ да остане на своята длъжностъ.

Анкетитѣ сж другото слабо мѣсто въ дейността на ръководнитѣ лица. Нѣкои отъ тѣхъ мислятъ, че да се анкетира значи непременно да се докаже обвинението и затова неவிждаатъ нищо отъ всичко онова, което е въ полза на учителя. Анкетаторъ може да бжде само онзи, който търси истината и може да я каже дори и тогава, когато има изгледи да загуби мѣстото си. Въ противенъ случай, се доказва всичко. Учителитѣ не искатъ да бждатъ *защитени* недостойнитѣ или престъпницитѣ между тѣхъ, ако има такива. Тѣ съзнаватъ, че подобни лица уронватъ авторитета на всички. Но тъкмо за това анкетата трѣбва да се издигне надъ шума на улицата и установи истината.

6. Ръководното лице е повикано да напжтствува и подбужда, да печели и увелича колкото се може по-плодоносна работа. Това става, когато ръководителътъ отъ една страна има здрава и трайна идейна образователна подготовка, а отъ друга, може да влага идеитѣ си въ жива образователна работа. Това ще рече, той трѣбва да може и то майсторски, да сочи какъ се работи, но и самъ да работи на практика като разработва и най-труднитѣ образователни задачи. Когато той покаже майсторството си на дѣло въ живата образователна работа, тогава ръководителътъ отъ администраторъ става вдъхновенъ просвѣтенъ работникъ и учителитѣ сж готови да го следватъ. Ние ценимъ художника по картинитѣ му, общественика по дѣлата му, ръководителя въ просвѣтата — по творческата му работа. Безъ нея той е безполезенъ. Но

може ли да я даде, той ще умѣе да вдѣхнови и най-малко надарения учителъ за повече трудъ и за по-голѣмъ резултатъ.

7. Нѣкои ръководни лица насочватъ вниманието си къмъ онова отъ училищния животъ, което може да се показва отъ обществото, да се шуми съ него, да се угажда. Учителитѣ очакватъ да се види и насърдчи сжщината на тѣхната работа и тѣхнитѣ придобивки, чрезъ които наистина може училището да се яви предъ обществото на показъ. А това сж преди всичко: здравето и развито тѣло; развититѣ духовни сили; пробуденитѣ интереси къмъ културнитѣ ценности; проявената на дѣло работоспособностъ на младитѣ; съзнателната дисциплина, не само, когато учителътъ е при тѣхъ и тѣ маршируватъ, а и когато сж сами въ класа, на улицата, въ живота; отношението имъ къмъ народъ и държава не само когато декламиратъ въ училището и другаде, но когато вършатъ всѣкидневната си работа и се проявяватъ въ живота; това, което наистина заслужава показъ, то е увеличаващата се възможностъ на ученицитѣ да работятъ все по-самостоятелно като синове и дѣщери на своята страна.

Когато ръководителътъ на учителитѣ се убеди, че въ тази посока трѣбва да се движи неговото желание да показва работата и придобивкитѣ на училището, тогава той наистина ще бжде полезенъ на училището.

8. И последното искане спрямо ръководното лице: да бжде последователно въ идеитѣ и дѣлата си като изпълнява обещаното. Учителитѣ не чакатъ чудеса, но и не ценятъ никого, който витае само въ областта на обещанията и идеитѣ; за учителя е ясно, че за учебното дѣло иматъ значение само дѣлата и затова, колкото повече се действува, а по-малко се говори, толкова по-голѣмъ авторитетъ ще има ръководното лице. Дѣлото, искрено, честно, е основата на живота, на образованието, на неговия напредѣкъ, на културата на нашия народъ.

М. Г. Кирякова

Часъ по граматика

Влизамъ въ отдѣлението си и въ ржцетъ си нося една кутия, която крие нѣкаква изненада и, може би, успѣха ми въ този часъ, въ който ще преподавамъ за въпросително изречение.

Когато слагамъ съ особено внимание кутията на катедрата, азъ крадешкомъ поглеждамъ ученицитъ. Много отъ тѣхъ вече сж приковали очи въ кутията, сочатъ я, шушукатъ. Азъ чакамъ, докато интересътъ се превърне въ възбуждение и обхване цѣлото отдѣление. Това става много бърже, защото магическата кутия странно помръдва отъ време на време.

— Госпожа какво има въ кутията? — пита нетърпеливата Милка.

— Госпожа, какво има въ кутията? — И това въпросително изречение е изказано толкова естествено, живо изразително, както само едно дете е способно да го направи, обхванато отъ голѣмо любопитство. Нетърпението да удовлетвори това любопитство се изразява въ разнообразнитъ нюанси на гласа, въ устремения погледъ, въ напрегнатото положение на цѣлото тѣло.

— Какво има въ кутията? — пита пакъ и съвсемъ нетърпеливо Петьо.

— Ще ти кажа какво има въ нея, при условие, че ще повторишъ съвсемъ спокойно думитъ си, — казвамъ азъ и нехайно подбутвамъ кутията.

Сега Петьо прави усилия да прикрие голѣмия интересъ, който го изпълва и се мжчи да изговори равнодушно думитъ си.

Това обаче, става така трудно и той неволно извива гласа си, тропва съ кракъ и вика, а съ него и цѣлото отдѣление:

— Какво има вътре, госпожа? Какво мърда въ нея?

— Ще ви кажа, ако спазите условието ми! — повтарямъ азъ.

Деца:а шушукатъ помежду си и се мжчатъ да питатъ съ безразличен и спокоенъ тонъ.

— Азъ мога! — дига ржка Станчо.

— Какво . . . има . . . въ . . . кутията? — И той изговаря тѣзи думи така проточено, монотонно и неестествено, че всички се заливатъ въ смѣхъ.

— Защо ви се вижда смѣшно? — питамъ ги азъ.

— Така не може да се пита, госпожа!

— Защо не можете да изговорите тѣзи думи спокойно?

— Нѣмаме търпение, искаме да узнаемъ какво има въ ре!

— Чакаме да видимъ нѣщо.

— Но ние питаме, затова не можемъ да изговоримъ думитѣ си спокойно — извика Пенка.

Децата неусѣтно вникватъ въ сжщността на запитното изречение, долавятъ неговата особеностъ, чувствуватъ, че то крие нѣкаква сила, нѣкакви живостъ и затова не може да се каже монотонно и спокойно.

— Питайте всички! Азъ ще запиша какво ви интересува и после ще ви отговоря.

На половината отъ черната дъска, едно подъ друго, се подреждатъ нѣколко въпросителни изречения, предизвикани отъ живъ, нестихналъ интересъ.

1. Какво има въ кутията?
2. Защо кутията мърда?
3. За кого е кутията?
4. Защо донесохте кутията въ стаята?

Внимателно развързвамъ кутията.

Сега отдѣлението представлява въплотение на детско любопитство, достигнало крайния предѣлъ.

Вдигамъ капака и отъ кутията се показватъ две ушички.

— Зайче! — Ахъ, зайче! Какво е хубавичко!

— Какво е миличко!

(Какъвъ благороденъ моментъ за удивителни изречения!)

Радостенъ възторгъ изпълза детскитѣ души и успокоително замѣства чувството на неудовлетворенъ интересъ, който ги мжчеше до преди мигъ.

Сега, заедно отговаряме на записанитѣ въпросителни изречения съ разказни. Съпоставяме въпросителнитѣ изречения съ разказнитѣ, намираме разликата, силата и живостта въ първитѣ, спокойствието въ вторитѣ, а отъ тамъ и разликата въ тона, съ който ги изговаряме, въ препинателнитѣ знаци и пр.

Следния часъ, правимъ съчинение, въ което децата изразяватъ изживяното и съ умение употребяватъ въпросителни изречения.

На края рисуваме съ радостъ и увлѣчение малкия горски пакостникъ, който се указа така полезенъ въ единъ часъ по граматика.

Нено П. Тодоровъ

срѣдищенъ директоръ,
с. Алеково — Свишовско.

За усилието при образователната работа

На всички живи същества, а още повече на човѣка, е присъщъ стремежътъ съ най-малка загуба на сили да добие най-голѣми резултати. У човѣка този стремежъ е особено силенъ. Той не се задоволява съ това, що му е дала природата и инстинкта, а търси и осъществява тази икономия на сили съ помощта на своя разумъ, науката и културата. Такава икономия на сили човѣкъ дири и въ областта на своя духовенъ животъ. И въ това се крие огромниятъ жизненъ смисълъ на научнитѣ знания, макаръ че тѣхното значение не се изчерпва само съ това. Същото начало намираме и при образователната работа. И тукъ стремежътъ е съ най-малки усилия отъ страна на ученицитѣ да се постигнатъ най-голѣми резултати. Това пъкъ се постига чрезъ предварителното обмисляне и организиране на образователната работа — учебниятъ методъ. Затова, когато педагозитѣ опредѣлятъ същината на учебния методъ, тѣ не забравятъ дебело да подчертаятъ, че той е пътъ за лесно постигане на образователнитѣ цели. Като негова най-съществена черта тѣ сочатъ *лекотата*, съ която се разрешаватъ образователнитѣ задачи. Явно е, че чрезъ учебния методъ се цѣли да се икономисатъ силитѣ на детето. Съ тази мечта сж живѣли всички педагози отъ всички времена. И тѣ, като Коменски, сж дирили методъ за „най-леко и бързо“ обучение. За тѣхъ най-свършенъ учебенъ методъ е оня, който изисква най-малко усилие отъ страна на ученицитѣ.

Този стремежъ да се пестятъ силитѣ на детето има дълбоки психо-физиологични основания. Животътъ, споредъ физиологията, е постоянно движение, чието осъществяване налага изразходване на сили. И колкото по икономично се изразходватъ тѣзи сили, толкова животътъ по-добре се запазва и продължава, и обратно — изразходватъ ли се безразборно тѣзи сили, животътъ би се разрушилъ значително по-бързо, живитѣ същества щѣха да бждатъ по-малко жизнеспособни. Затова всѣко живо същество се стреми да пести силитѣ си, като дири пжлища за осъществяване на своитѣ жизнени цели при възможно най-малкъ разходъ на сили. Този стремежъ е толкова по-силенъ, колкото по-висока е съзнателността на живото същество.

При образователната работа детето изразходва доста много сили. Ако това изразходване става безразборно, животътъ ще спрѣ своето развитие и би се унищожилъ тъкмо въ онзи мигъ, когато е въ своя най-голѣмъ разцвѣтъ. И тъкмо тукъ стремежътъ на педагозитѣ да щадятъ чрезъ учебния

методът силитъ на детето намира своето психо-физиологично оправдание.

Но животътъ не е безразборно, а целесъобразно движение. Чрезъ него живото същество се нагажда къмъ околната срѣда или пъкъ нея нагажда къмъ своитъ жизнени нужди. Естествено е, че при по-сложна и по-многогранна срѣда, нагаждането ще бѣде по-трудно. съпроводено е съ по-голѣми усилия, тукъ то е истинска борба за животъ.

Човѣкътъ живѣе въ най-сложна и най-многогранна жизнена срѣда. За да се приспособи къмъ нея, или да я нагоди къмъ нуждитъ на своя животъ, той прави много по-голѣми усилия, отколкото другитъ живи същества. И колкото той е по-подготвенъ да напрѣга своитъ сили, толкова и борбата му ще бѣде по-успѣшна, толкова той ще бѣде по-подготвенъ за живота.

Чрезъ образователната работа ние целимъ да подготвимъ детето за живота, който, както видѣхме, е истинска борба, напрежение на сили. Отъ тази гледна точка, ако искаме да дадемъ на детето по-добра подготовка за живота, трѣбва да развиемъ у него способността да напрѣга силитъ си, да прави усилия. Образование, което не задоволява това изискване на живота, не може да създаде дѣлози хора, годни за усилие и напрежение. То създава бездейни и мекушави хора, които предъ най-малки прѣчки въ живота изпадатъ въ отчаяние, вмѣсто да поведатъ енергична борба за премахването имъ. Такива хора мжчно се утвърждаватъ въ живота и той лесно ги отстранява отъ своя пжтъ. Тѣ не сж полезни ни за себе си, ни за обществото.

Но възможна ли е образователна работа безъ личното усилие на ученика. Безъ поне едно минимално усилие отъ страна на ученика образователната работа е невъзможна. Щомъ ще трѣбва нѣщо да се заучи, все трѣбва ученикътъ да направи нѣкакво усилие за това. Безъ поне най-малко усилие, смислено заучване е невъзможно. Даже и тогава, когато всичко се основава на паметта, безъ известно усилие запомването е невъзможно. Така погледнато, образователната работа въ старото училище не е била лишена отъ личното усилие на ученика. Напротивъ, чисто механичното заучване и запомване е налагало, дори, прѣкомѣрно усилие. Напримѣръ, съ какви огромни, сизифовски бихъ казалъ, усилия е била съпроводена образователната работа въ нашитъ килийни училища, когато е трѣбвало да се наизустятъ цѣли църковно-славянски книги, да се запомнятъ безмислени срички, думи и пр. И стремежътъ на педагозитъ да дирятъ методъ за „леко и бързо“ обучение, се е появилъ тъкмо като реакция срещу това прѣкомѣрно, излишно усилие.

Особено се засили този стремежъ у педагозитъ отъ новото време. Детето, казватъ тѣ, е крайно любознателно и дейно същество. То живѣе, расте и се развива чрезъ играта. Въ нея то твори, пресъздава и упознава нѣщата. Играта е

отлично средство за предизвикване и задоволяване любознателността на детето. И поради това, тя е единът от големите лостове при образователната работа. Нека се ползуваме повече от това средство. Образователната работа, продължават сжщитъ педагози, тръбва напълно да прилича на играта, да има всички нейни качества — играейки детето да се учи. Споредъ това схващане, за да научимъ детето на нѣщо, тръбва да чакаме то да прояви любознателностъ, да се заинтересува отъ обекта на познанието.

Но можемъ ли да чакаме детето да прояви любознателностъ къмъ всичко онова, на което искаме да го научимъ? И дали винаги бихме могли да предизвикаме тази любознателностъ чрезъ играта? На тѣзи въпроси Спенсеръ отговаря отрицателно. Наистина, играта е единъ превъзходенъ способъ за образователна дейностъ, стига да не надценяваме нейното значение. Не тръбва да забравяме обаче, че тѣзи задължителни игри скоро ще омръзнатъ на детето и то ще предпочетѣ забавната, предъ научната игра. Най-сетне и да би било възможно образователната работа да се извършва само чрезъ игра, тя би зле подготвила детето за живота, който не е игра, а сериозна дейностъ, истинска борба. Ето защо, пагубно нѣщо е да привикваме детето да гледа на всичко като на игра. Играта, следователно, е средство съ две остриета, затова тръбва внимателно да се използва при образователната работа, безъ да се подценява.

Но въпросътъ тукъ не е до пълното премахване на усилието при образователната работа, а до премахване на излишното усилие. И отъ тази гледна точка, свършенъ учебенъ методъ е не оня, който отстранява личното усилие на ученика, а който го организира и целесъобразно насочва. И, ако речемъ сега да опредѣлимъ учебниятъ методъ, ще го опредѣлимъ не вече като пътъ за „леко и бързо“ обучение, а като такъвъ, по който чрезъ организирано и целесъобразно усилие ученицитъ решаватъ образователни проблеми.

Това схващане за ролята на личното усилие при образователната работа отговаря тъкмо на ония задачи, които нашето време поставя на образованието — оформяване на дейни личности. Оформяването на такива личности е немислимо безъ способностъ за лично усилие и напрежение. Самодейната личностъ винаги се опира на собственитъ си усилия. И правъ е проф. М. М. Рубинщайнъ, когато казва, че „всѣки опитъ да се освободятъ учащитъ отъ собствената работа тръбва да се смѣта като радикално педагогическо зло, като коренна методическа грѣшка. Само това учение и трудъ сж интересни и плодотворни, които използватъ, вмѣкватъ въ работата, собственитъ активни преживявания на ученика, които се получаватъ отъ собственото усилие и напрежение. Тръбва решително да се отхвърли отъ методиката сантиментализмътъ, който установява, че учението може да върви и безъ личното участие на учащитъ“. И по-нататъкъ: „Добъръ е тоя методъ,

който открива просторъ за подобно собствено усилие, за собствена организираща дейност и самоинициатива“.

Но не сж само методическитѣ изисквания, които правятъ отъ личното усилие неотлъченъ признакъ на добрия учебенъ методъ. Отъ голѣмо значение тукъ сж и чисто психологическитѣ съображения. Тукъ отъ особено значение е *усилието и свързаното съ него чувство на преодоляване*. Тѣ иматъ огромно възпитателно и методическо значение. Всѣка преодоляна трудностъ съ собствени усилия, е съпроводена съ силно удоволствие, радостъ, възторгъ отъ постигнатото, вѣра въ собственитѣ сили. Това чувство става мотивъ на волята и е най-сигурната нейна опора въ време на действие. При липса на такова чувство волята отслабва, а дейността се изживява отъ ученика като наложена отвънъ. Затова то трѣбва непрекъснато да се подхранва и държи на нуждната висота. Въ противенъ случай въ душата на ученика може лесно да се загнѣзди чувството на малоценностъ, при наличността на което е немислима никаква активностъ и самодейностъ.

А какъ трѣбва да се извършва образователната работа, че тя действително да събужда и подхранва личното усилие на ученика? — Това ще стане когато подхващаме образователната работа така, че винаги да довеждаме ученицитѣ до състояние на въпросностъ или проблемно състояние по отношение обекта на познанието. Доведени до такова състояние, ученицитѣ изпитватъ неудоволствие отъ неяснотата на новото, неспокойствие, особено душевно напрежение, което преминава въ стремежъ да се освободятъ отъ това състояние, да си изяснятъ новото. Тѣ използватъ по-раншитѣ си знания, правятъ предположения, извършватъ опити и наблюдения, правятъ изводи и пр., съ една — проучватъ и изследватъ проблемата. Самото изследване пѣкъ се характеризира съ постепенно отслабване на душевното напрежение, докато се дойде до пълна яснота по отношение на новото. Успѣятъ ли да разрешатъ проблемата, да се добератъ до новото знание съ собствени усилия, ученицитѣ изпитватъ силно удоволствие, радостъ, възторгъ отъ преодоляната трудностъ. А такава образователна работа увелича ученицитѣ и разкрива възможностъ за максимално усилие и напрежение. Увлѣчението ще бжде още по-силно, когато ученицитѣ чувствуватъ поставената проблема като тѣхна. Ето защо, образователната работа трѣбва да се организира така, че поставенитѣ проблеми да се чувствуватъ отъ ученицитѣ не като наложени отвънъ, а като лични, тѣхни проблеми. Така изживявана образователната работа увелича, а увлѣчението е най-сигурното срѣдство за събуждане и поддържане на личното усилие.

Но не трѣбва да забравяме, че имаме работа съ деца, чиято психофизика още не е напълно закрепнала. А това е отъ голѣмо значение, особено презъ първитѣ училищни години. Не бива да изпускаме изъ предвидъ обстоятелството, че тукъ усилено не може да бжде много продължително.

Съ огледъ на това, навлизането въ образователната работа трѣбва да става бавно и постепенно. Образователнитѣ проблеми презъ първитѣ училищни години трѣбва да бждатъ малки и близки до децата, за да могатъ да се разрешатъ чрезъ непродължително усилие. Колкото отиваме нагоре, толкова тия проблеми ще растатъ и ще се усложняватъ. Такава организация на детското усилие отговаря напълно на особеноститѣ на детската психофизична издържливостъ и не крие въ себе си ни най-малка опасностъ отъ свръхнапрежение.

Опасността отъ свръхнапрежения на детскитѣ сили иде не толкова отъ фактическото изразходване на сили, а отъ условията, при които става това. При благоприятни условия детето може да изразходва много повече сили, отколкото ние смѣтаме за възможно. Ето защо, една отъ първитѣ грижи на учителя е да създаде благоприятна образователна обстановка. Отъ първостепенно значение тукъ е емоционалната обстановка, срѣдъ която ученикътъ работи. Наситена ли е тя съ страхъ, насилие и грубо принуждение, и най-малкото изразходване на сили ще се отрази пагубно върху неговия психофизиченъ развѣй. И обратно, грѣе ли въ нея духъ на свобода, довѣрие въ учениковитѣ сили и зачитане на неговата личностъ, тѣхното изразходване може да стане въ много по-голямъ размѣръ, безъ страхъ за здравето и правилното му развитие.

Отъ всичко казано до тукъ е ясно, че личното усилие при образователната работа има голѣмо възпитателно и методическо значение. И че истинска подготовка за живота дава оная образователна работа, която не отстранява личното усилие на ученика, а го събужда и правилно насочва. Но нека не се забравя, че всѣка крайностъ въ това отношение води до свръхнапрежение, което се отразява пагубно върху психофизичното развитие на детето. Отъ детето трѣбва да се иска толкова усилие, колкото позволява неговата здрава психофизика. Какъ ще се развие това въ практиката, ще зависи отъ организатора на образователната работа — учителятъ.

Ст. Станевъ
учителъ въ Учил. на открито—София

Изъ едно училище на открито

(Преводъ)

Училището на индуския мислителъ и поетъ Рабиндранатъ Тагоре е уч. лище на открито въ най-свършенъ видъ. За него Андрюсъ пише: — Тамъ въ „Домътъ на мира“ заглъхва всѣки говоръ, шумъ и вѣра на съвременния политически животъ. Ние седимъ въ гората подъ дърветата съ децата и тѣ ни питатъ за всичко. Тѣ пѣятъ пѣсни за утрото и за вечерята, играятъ и работятъ. Всичко е обзето отъ духа на мира и красотата. Надъ насъ се разстила съ таинствена безкрайностъ небосводътъ — изгрѣвъ слънце, залѣзъ слънце, лунни нощи, чудно огнено-червени вечери. А подиръ тѣхъ звезда следъ звезда се показва постепенно на небето.

Призори много преди изгрѣвъ слънце, всички деца сж вече събудени. Хориститѣ на училището ставатъ първи, разхождатъ се изъ горитѣ въ ранни зори и пѣятъ пѣснитѣ си за гората.

Веднага следъ това всѣко дете взима килимчето си, отдѣля се въ полето и тамъ колѣнчи, за да прошепне молитвата си. Занятията траятъ до 11½ часа. Въ училището нѣма класни стаи. Децата, заедно съ учителитѣ, стоятъ на открито подъ сѣнкитѣ на дърветата. Тамъ нѣма класове и много ученици. Група отъ 8—10 деца сж насѣдали около учителя си и го обсипватъ съ въпроси. Почти никакви книги не се употребяватъ. Както при Сократа и Платона, основата на обучението е разговора. Децата за кжсо време се научаватъ на всичко това, което ги затруднява. Учителитѣ сж заети съ въпроситѣ и отговоритѣ на ученицитѣ. Момчетата се учатъ съвмѣстно съ момичетата.

Като свършатъ предобѣдното обучение, децата правятъ на чистъ въздухъ бани и следъ това обѣдватъ. Въ два часа започватъ следобѣднитѣ занятия. Сега, обаче, се работи не само съ главата, а и съ ржцетѣ. Децата иматъ ржчна работа. Едни ставатъ вещи въ рисуването, други — въ музиката и пр. Въ 4 часътъ цѣлото дневно учение свършва. Всички тичатъ по широкитѣ полянки около училището и играта започва.

Късно вечеръ разказватъ приказки, даватъ представления, пѣятъ пѣсни и правятъ разни събрания. Къмъ 9 часътъ всички ученици лѣгатъ да спятъ.

Никакви изпити не ги измжчватъ. Отъ похвали и награди за подбуда къмъ ученицитѣ нѣматъ нужда. Децата не знаятъ всичко това.

Този животъ въ училището донася само щастие на децата. Лицата имъ сияятъ отъ радостъ и безгрижие.

Георги Диковски

Училищният редъ и дисциплина — необходимо условие за творчески прояви

Най-сигурно мѣрило за културата на едно общество е реда и дисциплината въ него — не наложенитѣ отъ закони или специални бдителни органи, а залегналитѣ такива като осъзната привычка, осъзната съставка на ежедневитѣ социални прояви, еднакви по смисълъ и насока въ живота на индивида или цѣлото — група, колективъ и пр. Тѣ, въ качеството си на двигателни лостове на всѣко предназначение, на всѣка една малко или много продължителна работа, винаги сж играли най-значителна роля за постигане и опредѣляне формата и размѣра на крайния резултатъ: неговото равнище винаги се е оказвало значително по-високо и качествено по-устойчиво при дейностъ, въ чието развитие се преплита като основенъ белегъ нишката на системенъ, на осъзнатъ редъ и дисциплина. И, както въ огледалото се отразява образа на стоящитѣ или седящи предъ него предмети или живи същества, сжщо така въ проявения редъ и дисциплина се оглежда съзнателно и волево усилие за превъзможване препятствията и догонване поставената целъ. Редъ, дисциплина и култура — това сж тритѣ измѣрения на всѣка здраво споена обществена пирамида, три сжщности за истинския човѣкъ на нашето време; — оня, който жадува да върви напредъ, да бжде демиурга на бждещето.

Липсата на редъ и дисциплина въ живота на човѣка, го лишаватъ отъ присжщата на всѣки културенъ индивидъ плановостъ или пѣкъ създаватъ една вѣчна разтегливостъ въ работата, въ ежедневието му, което нѣщо, при лоша наследственостъ и обществена срѣда, води къмъ редица отрицателни склонности и пороци, дори — до досаждане, мързелъ, алкохолизъмъ и пр. Безъ тѣхъ, много, иначе надарени индивиди, оставатъ да се плъзгатъ по ржбоветѣ на съвременната имъ действителностъ. Ето защо, често въ живота се наблюдаватъ куриозни случаи: единъ индивидъ съ срѣденъ умственъ багажъ, движенъ отъ самодисциплина и разуменъ редъ въ работата си, издигнати до положението на принципъ, да си „пробива пжтъ“, да крачи напредъ, докато другъ, съ противоположни нему качества въ тоя пунктъ, а рѣдки интелектуални способности, да се лута, суети и проиграва своето време и животъ, „докато лудитѣ се налудуватъ“ ...

Но когато става дума за тия две прояви — редътъ и дисциплината — на културно възможналия се индивидъ или общественъ организъмъ, включително и училището, то напълно естествено е да се отправи въпроса:

— Какво съдържание следва да се вложи въ тия две понятия, какъ „да се прилагатъ“ въ окръжаващата действи-

телностъ, та тѣ да представятъ наистина лостъ, а не спирачка?

Защото:

— Редъ и дисциплина! — такова голо произнасяне на тия две думи и натрапването имъ подъ формата на нравоучителенъ кодексъ, никога не е допринасяло нѣщо положително, не е привеждало волитѣ въ действие, интелекта къмъ размисълъ, при никой колективъ на възрастнитѣ, та камо ли пъкъ въ обществото на подрастващия човѣкъ — училището.

Защото най-често за самитѣ възрастни трѣбва да се дава дълго обяснение, да се привеждатъ доводи, сочатъ примѣри, разкриватъ причини, изтъкватъ последици и пр. и пр., за да се проумѣятъ и осъзнаятъ, да се осъзнае наложителната необходимостъ, императива на момента — на примѣръ, въ дни на заплашена национална сигурностъ и съществуване и пр. — отъ реда и дисциплината.

Защото, ако това е така за възрастнитѣ, то толкова повече трѣбва да се проумѣе качественото различие на педагогическитѣ мѣрки и похвати, чрезъ които трѣбва „да се всади“ оня духъ на плановостъ и творчество, присъщъ на всѣки самодвижущъ се организъмъ, толкова необходимъ за нашето училище.

И така, каква същностъ трѣбва да обладаватъ тия две прояви — редътъ и дисциплината — въ нашето училище, та работатъ му да е творческа, резултатна и радостна?

Ще отговоримъ чрезъ една малка екскурзия.

2.

Ако проследимъ развоя и отражението на реда и дисциплината въ нашата педагогическа действителностъ — теория и практика — отъ времето на килийното училище до днешното народно, масово такова, ще видимъ, че тѣ сж преминали, съобразно характера и съдържанието си, три фази на развитие. Именно.

Първа, механическа т. е. периодъ, когато тѣ идватъ или биватъ налагани отвънъ и представятъ, между другото, и затова сборъ отъ най-строги заповѣди и внушения, наказания и изтезания. Живецътъ на всѣка работа тукъ е принудата: вънъ отъ нея сериозна умствена деятельность не е имало, нито пъкъ е могло да има по схващането на тогавашната педагогика.

Втора, полумеханическа, полуосъзната — когато редътъ и дисциплината сж продуктъ на една смѣсница: тѣ сж равносилень резултатъ, както отъ постановленията на закона, правилника и висящитѣ нравоучителни табели, така сжщо и отъ усилията на учителя — поставень между традиционния формализъмъ и напора на новитѣ педагогически завоевания — да превъзмогне една действителностъ, влѣзла въ противоречие съ природата на детето и обществения развой, въобще. Това е фазата на прехода, на борбата между старото и новото, между онова, което е дошло и онова, което си отива.

Тя е най-мжчителната и най-продължителна, затова не въ малък размъръ и днесъ все още не е изживѣна отъ нашето народно училище.

Най-характерниятъ неинъ белегъ е, че реда и дисциплината, каквито ги виждаме въ оня имъ видъ на първата фаза съ реаленъ изразъ на жестокостъ и садистични изстѣпления, — нѣматъ предишната острота и неопредѣленостъ въ избора на „въдворителнитѣ“ срѣдства, тъй като последнитѣ сж не само съ друго, въ зависимостъ отъ времето, съдържание, но и разграничени и включени въ законни норми и параграфи. Тѣй че редъ и дисциплина „се внедряватъ“, макаръ и външно, механически, но „съ мѣрка и тактъ“, както въ избора, така сжщо и въ приложението на педагогически или училищно-управни срѣдства. Нѣкъде, дори, се проявяватъ и като резултатъ отъ творческата самоинициатива на детския колективъ.

И, трѣта, последна, най-нова фаза, на която наченкитѣ се виждатъ тукъ-тамъ; контуритѣ ѝ се очертаватъ въ едно по-плодородно бждеще за нашето училище. Въ нея правилника и закона, напълно съобразени съ едно дълбоко разбиране педологията, ще намиратъ приложение само като изключение, само за единичнитѣ случаи на отрицателни прояви и то главно горнитѣ училищни степени. Тукъ вече редътъ и дисциплината сж резултатъ отъ духа и организацията на работата, прѣка тѣхна последица.

Разбира се, не бива и не може да се отрече, че нашето народно училище има много пжтъ да първи, докато стигне до положението на единъ колективъ съ напълно осъзнати вътрешно редъ и дисциплина, при които външнитѣ заплахи подъ формата на санкции — съответно градираны наказания — ще може да преминатъ напълно или отчасти въ сѣнка. Но дългия пжтъ не значи невъзможностъ щомъ развитието го изисква. А че го изисква, това е неоспоримо за всѣки работникъ въ тая сфера, който не е лишенъ отъ умението да долавя пулса на живота и не е натоваренъ съ бремето на предразсѣдитѣ на своето време, които най-често носятъ благовидния етикетъ: традиционни научни истини! Та нали „въ реда на нѣщата е“, така да се каже, тамъ кждето има развитие и растежъ, да се желае и вижда по-голѣмо съвършенство! Не е ли въ това положение, въ процеса на постояненъ растежъ и развитие, и нашето училище?

Прочее, нѣма нищо обидно или „еретично“ въ мисълта за недостатъчния ръстъ на тия две съставки отъ живота на днешното ни народно училище — прерастването имъ въ такива, каквито налагатъ развитието на педагогическата мисълъ и уголѣменитѣ възможности и нужди на самото него.

Изводъ. Има два вида редъ и дисциплина:

1. *Външна, механическа, наложена и натрапена на детското съзнание и воля.*

2. *Творческа, сжщински редъ и дисциплина, въ която съзнанието и волята на отдѣлната личностъ и колектива на-*

миратъ най-широко проявление, приложение и свобода. Такавъ редъ и дисциплина сж навикъ, природа и сж се превърнали, вследствие на това, по тоя начинъ, въ *самодисциплина*.

Да видимъ, прочее, каква е картината на училищния животъ при първата и втората.

3.

Нѣка вземемъ, примѣрно, едно училище, въ което царятъ първиятъ редъ и дисциплина. Неговиятъ видъ ще бжде приблизително следниятъ: духу на потисничество и принуда, чувство на малоценностъ и липсата на самоинициатива, недоверие и отчужденостъ — ето най-ярко очертанитѣ особености на обстановката. И по-нататъкъ. Не само и най-леко обремененитѣ съ лоша наследственостъ и придобили отрицателни наклонности отъ улицата и другарската срѣда деца, но значителна частъ и отъ истински нормално развититѣ психически и годни за сериозни умствени занимания, отпочватъ една самозащитна борба. Това сж мигове на тежка душевна криза и трагедия за детето: постъпило въ училище съ характерния си наивитетъ, изпълвано отъ чувства за общностъ въ радостъ и игра, то срѣща ледения дѣхъ на една действителностъ, въ която наложения редъ и дисциплина пречуватъ подъ остъръ жгълъ по-нататъшнитѣ му прояви. Настава смутъ, паника дори, и тежка пустота въ него, които се изразяватъ: или въ затваряне въ себе си съ винаги насочени бодли, подобно свития на кълбо таралежъ, за защита отъ една нерада действителностъ, или пъкъ въ остра реакция — отрицателни прояви, като противоядие на връхлитащата го принуда. Училище и животъ ставатъ два свѣта, два полюса — врагове, които явно или невидимо воюватъ въ името на . . . усвояване знания, умение и навици отъ подрастващитѣ.

Не по-леко е положението и на учителя. Сжщински Зевсъ, той е по-скоро занаятчия, жалка карикатура на педагогъ. Неговитѣ чувства и воля никога ое могатъ да станатъ такива на ученицитѣ му. Даванитѣ отъ него знания, въ най-добрия случай, се абсорбиратъ изотгоре, безъ размисълъ, безъ сложнитѣ асимилационни процеси, присъщи на човѣшкия, перспективно детския интелектъ.

Вѣрно е, че нарисуваната картина има много вариации, стотици разновидности — нейниятъ чистъ видъ е по-рѣдко явление. Но каквато и разновидностъ да се среща, въ общия си изгледъ тя е една и сжща: липса на психически връзки между два решающи фактора на учебния процесъ — учителъ и ученици; пагубна раздвоеностъ между две действителности — училище и животъ. Па и всички разновидности въ своя логически край, ако и да не се покриватъ съ общата картина, не водятъ твърде далечъ отъ нея.

Училище, въ което реда и дисциплината сж наложени, пришити, механически всичко протича вяло, студено. Наистина въ него периодично или постоянно „всичко е въ редъ:“ учи-

тели, ученици' разпредѣление на време и материалъ, редовностъ на заниманията Липсва, обаче, оня живителенъ коренъ, който се казва осъзнаване на реда и дисциплината и който чрезъ своитѣ живителни сокове — смукани отъ самия духъ и организация на колектива — създава, твори една спонтанна непринуденостъ; непринуденостъ въ душевното разположение на учителя и ученика, която е благодатна и благотворна основа за всѣко творчество и чийто вѣнецъ е сливането на творчество и радостъ въ едно единство — все още идеалъ за съвременното наше масово народно училище.

Училището на механическата, наложената дисциплина е: мъртавъ организъмъ, скелетъ, въ който коститѣ — неговитѣ градивни елементи — сж изкустно наредени, но безъ сухожилия и връзки, безъ органи и мускули, безъ жизненостъ, безъ самоинициативни прояви. При възможностъ да се проникне по-дълбоко въ неговия животъ, ще ви срещне миризмата на пушекъ, вмѣсто пламъка на обгаряща и окриляща радостъ и творчество.

Съвсемъ другъ, коренно различенъ е образа на онова училище, въ което редътъ и дисциплината сж сжщностъ и функция отъ самодейността на детския колективъ; самодейностъ — изградена върху плановостъ и организация въ работата.

Тукъ учителятъ — по-възрастенъ другаръ и съветникъ — безъ да бжде олѣцетворение на гнетъ и заплаха, ръководи така детскитѣ прояви, че самитѣ деца го чувствуватъ като желанъ, необходимъ и цененъ членъ на тѣхното общество. Обичътъ на учителя — тоя магически ключъ — разтваря и стопля и най-необщителнитѣ души, изгражда трайнитѣ основи на взаимното довѣрие, прави и най-трудната задача да се понася сравнително леко. Тя е, която поражда къмъ занимания: влѣчение, интересъ, любовъ — ядката и тайната на всѣки успѣхъ и напредѣкъ.

Моторътъ на старото училище — принудата, наложения редъ и дисциплина — сж тукъ допотопни чудовища на една драконовска педагогика; мелницата, която е смилала духовнитѣ заложи и прояви на най-голѣмата обществена ценностъ — детето. Животътъ въ това училище бучи като нѣкой пълноводенъ планински потокъ, който носи свѣтлитѣ си струи къмъ все по-широки и необятни простори — спокойно растлалата води въ равни поля рѣка и дълбинитѣ и безбрежието на морската ширь.

Какъвъ спонтаненъ избликъ на сили и радостъ докарва утвърдилата се веднажъ осъзната дисциплина и редъ! Колко много сили спестява, колко много разумъ и воля насочва правилно и смислено къмъ творчество и напредѣкъ! А по-нататѣкъ: става основа за нови успѣхи, за все по-голѣмо разгъване на силитѣ и задълбочаване успѣхитѣ.

И, както научнитѣ истини, тѣхното усвояване и пълно-

жръвно практическо приложение сж въздухъ и храна за всѣко, та и нашето училище, така сжщо и осъзнатиятъ редъ и дисциплина сж бѣлия дробъ, чрезъ който се приема тоя въздухъ, за да се оползотвори за училище и животъ, за лично и обществено добро.

А. А. Иванова

Дайте на нормалното дете условия да се развива

Голѣмиятъ педагогъ Анжело Патри казва: „Вестниците трѣбва да разтржбятъ навсѣкжде: — Дайте на нормалното дете условия да се развива!“

Минимумъ брой 30 деца въ еена паралелка; училище по всички изисквания на хигиената за добро здраве; млади, енергични учители, които обичатъ, разбиратъ детето и съвѣстно изпълняватъ службата си, — ето тия сж едни отъ по-главнитѣ условия за развитието на нормалното дете. Такива обаче липсватъ у насъ въ много градове и села. Азъ ще изложя въ следнитѣ редове условията, при които ние работимъ и лошитѣ последици досежно успѣха и здравето на децата, най-вече поради многолюдността на паралелкитѣ въ нашето училище.

Трета година отъ какъ въ село се изостави прогимназиялното здание като „негодно и за добитѣкъ“. Въ него всѣка години крѣеха деца и учители. Но даде Богъ, минаха тия кошмарни дни! . . . Г-нъ Министърътъ, когато самъ видѣ всичко, даде заповѣдъ, веднага да се премѣстятъ класоветѣ въ първоначалното училище, докато се построи ново. Тогава първиятъ класъ броеше 72 души. Наблѣскани като сардели въ кутия — единъ до другъ, отъ стена до стена, безъ мѣсто за минаване между чиноветѣ, съ носове едва ли не допрѣни до черната дѣска, безъ мѣсто за печка.

Въ първоначалното училище, което се слѣ тогава съ прогимназията, малко си поотдѣгнахме. Макаръ то да е построено преди 29 години, има по-широки и по-свѣтли стаи, обаче тѣ сж недостатѣчни — паралелкитѣ сж повечко. Ето защо сѣ наложи по-горнитѣ отдѣления да учатъ сутринъ 5 часа, а останалитѣ и класоветѣ следъ обедъ — 5 часа. Така една седмица. Втората — обратно. Трета година вече. Първиятъ класъ (72 д.) не се раздѣли. Не се даде увеличение на персонала. Отъ тѣхъ въ II класъ преминаха 54 ученика, — пакъ не се увеличи персоналетъ. Тази година отъ сжщитѣ въ III класъ сж 52 души души. Какъ се изживѣха тия 2 години отъ деца и учители, само тѣ знаятъ, А какъ сега се обучаватъ 52 третокласници?! Поради това, че сж въ пубер-

тетната възраст, не могат една минута да стоят спокойни, съсърдоточени въ класъ — друго ги вълнува, тревожи, привлича. На височина сж стигнали учителитѣ си, а сж хилави, отпуснати, безжизнени, сприхави. За успѣха имъ, не питайтѣ! Колко учительови усилия! Въ резултатъ почти нищо. Половината сж слаби. При тая многолюдностъ на паралелкитѣ какво искате! Системата на бележки не дава възможностъ да се сложи справедлива преценка на успѣха въ многолюднитѣ паралелки. За единъ срокъ, при толкова много материалъ, нѣма време за преподаване, упражнения и провѣрка. Само бѣгомъ да провѣришъ написани ли сж домашнитѣ, минаватъ 5—10 минути; изпиташъ единъ-двама и не ти стигне часътъ методично да предадешъ урока. Презъ първия срокъ, да кажемъ, по френски езикъ имашъ 20—24 часа. Какъ могатъ да се препитатъ 52 ученика, когато не всѣки часъ може да се дигатъ тѣ? Съ класнитѣ работи се провѣрва успѣха, но при голѣмия брой слаби ученици, какво да се прави? Нали пакъ трѣбв да се препитватъ? А защо сж слаби? Първата причина е липсата на чистъ въздухъ. Цѣлъ денъ училището гъмжи отъ деца. Нѣма часъ промеждутъкъ да се провѣтри. Въ стая, въ която сж дишали сутринъта 30—40 деца, веднага щомъ тѣ излѣзатъ, влизатъ 52-ма третокласници, 40 второкласници, тази година. Друга причина е, че децата се отпускатъ. Знаятъ, че учителътъ нѣма време да ги изпитва втори пжтъ и не четатъ редовно вече уроцитѣ си. Основа нѣматъ, вътъкътъ разнищенъ — платното слабо. При повествователнитѣ предмети може да се класно всѣкидневно препитване да се прави по-справедлива оценка, обаче, при езицитѣ и математика трѣбва всѣки ученикъ отдѣлно да се препита — най-малко 1—2 пжти. Но оставете тия предмети! Минете и се спрете до прозорцитѣ на класа, въ който има ржчна работа или ржководѣние, или най-вече рисуване! Увѣрявамъ ви, ще помислите, че минавате край лудница. . . Невъобразимъ шумъ. „Дисциплина отлична“! Децата постоянно ставатъ да си миятъ четки, панички, да взематъ чиста вода. Блѣскаатъ се, изливатъ бои и вода по чинове и блокове на другаритѣ си. Нѣкои викатъ, забравили, че сж въ часъ. Учителътъ сжщо крещи. Въдвори за мигъ тишина, но после пакъ се почва сжщиятъ шумъ. Часътъ на изкуството, на естериката, на най-голѣмата детска радостъ, се обръща въ часъ на мжчение за учителъ и деца въ тия голѣми паралелки. При това положение, деца кротки въ най-скоро време ставатъ и тѣ буйни, сприхави, нервни, свадливи като другитѣ. Действувай възпитателно, ако можешъ! Какъ — когато условията рушатъ усилията ти! . . Трета причина. — Последнитѣ часове, четвъртия и петия, се учи на лампа. Какъ се чете, какъ се полагатъ бои на лампа! А красиво и чисто писане възможно ли е? Ами очитѣ, тия детски очи, нѣма ли да отслабнатъ много рано! Имаме вече доста деца съ слабо зрение; по лѣкарско предписание тѣ стоятъ на първитѣ чинове.

И слугитѣ метатѣ, чистятѣ на лампа. Затварятѣ училището почти непровѣтрено и си отиватѣ. Кой може да ги осжди! И тѣ сж хора, цѣль день сж били на кракъ — и тѣ иматѣ нужда отѣ одихѣ. Така караме отѣ кжсна есенѣ до ранна пролѣтъ.

А чистотата, за която толкова много се държи на последно време? — Колко нерви и усилия трѣбватѣ, за да се поддържа тя! Впрѣгнати сж учители и ученици хигиенисти, дежурни учители и ученици, санитарии-деца отѣ дружество „Млад. червенѣ кръстѣ“, слуги, и пакѣ нѣкои казватѣ: — Тя е относителна! А не знаятѣ, какѣ мжчно се свиква селското дете на чистота, и че насаждането на здравни навици у него е най-трудната и уморителна работа въ едно училище съ многолюдни паралелки. За да се прегледатѣ 68 първокласници, колкото сж тази година имитѣ ли чисти долни дрехи, чисти ржце, крака, носни кърпи, изрѣзани коси, нокти — отива часатѣ. . . Да не говоримѣ кога и какѣ се преглеждатѣ стотици тетрадки съ срочни ккасни, стилни, домашни, когато единѣ учителѣ води напр. цѣлия курсѣ по математика или български езикѣ. — То е само учителѣва тежестѣ.

А отѣ кѣмѣ здраве!? Въ II ия класѣ, съ 40 ученика, който е най-силниятѣ по успѣхѣ, има 3 деца предразположени кѣмѣ туберкулоза. А безѣ това на село мратѣ много отѣ нея — и млади и стари. Най ни измжчватѣ 68-тѣ първокласници, отѣ които 20—30 по успѣхѣ не сж и за четвърто отдѣление. Тѣ сж тѣй дребни, слаби, анемични, задушени въ четири редици отѣ по 8—9 чина двумѣстни! Лѣкарѣтѣ, когато влѣзе при тѣхѣ първи пътѣ за прегледѣ, се отдрѣпна назадѣ изплашенѣ и смутенѣ отѣ тѣхния видѣ и брой.

Ясенѣ е резултатѣ отѣ тая многолюдностѣ и тѣснотѣ: слабѣ успѣхѣ, несправедлива оценка, липса на време за повече грижи кѣмѣ слабитѣ, лоша дисциплина, чистотѣ незадоволителна, поведение не бле тящо, разклатеио здраве и т. н.

Родители протестиратѣ редѣ години, чудятѣ се на „тая управа“, но увеличение на персонала и тая година нѣма. Имало заповѣдѣ за презѣ ваканцията, но била отмѣнена. Защо? — Не ни е известно.

Нещастни деца! За тѣхѣ трѣбва да се помисли! Тѣ сж народенѣ капиталѣ, бждащи граждани и строители на животѣ. Нали тѣ ще бждатѣ утре майки и бащи, които ще раждатѣ борци за родинатѣ и крепители на родѣ и редѣ. Дали една четвъртѣ отѣ тѣхѣ ще доживѣятѣ до тази радостѣ — да бждатѣ бащи и майки!

Децатѣ. Ами учителитѣ на тия деца? За тѣхѣ интересува ли се нѣкой, могатѣ ли да работятѣ при тия условия, кждето нѣкои вече сж възрастни, изморени отѣ дългогодишно идеално и съвѣстно служене, въпрѣки още горештото имѣ желание да работятѣ все така безкористно? Ето, при насѣ стариятѣ учителѣ е фронтовецѣ отѣ 1913 год. (За такива, нѣкои колеги пишатѣ, че трѣбва да се пенсионираѣтѣ). Изкаралѣ

е той 3 войни; далъ е младостъта си за родината. Сега е 50 годишенъ съ 33 прослужени години, безъ даренитъ. Работилъ е съ такъвъ жаръ за деца и народъ, че сж останали малко отъ силитъ му, но той и тѣхъ ще даде на децата. Срѣдишенъ директоръ е, а съ възнаграждение 80 лв. месечно, когато подведомственитъ му главни учители иматъ 140 лв. такава. (Но това е вънъ отъ темата. Колко е, наистина странно то . . .).

Учителката пъкъ на тия многолюдни класове, е майка на 47 години. Нищо! Тя ще работи все тъй, съ сжщата обичъ и саможертва, както е работила вече 23 години. И по-младиятъ учителъ, макаръ че преди години е билъ въ санаториумъ, за да подкрепи здравето си, пакъ ще работи съ сжщата себеотдайностъ, както е работилъ 18 години до сега. Всички сж семейни и деца иматъ, и нужда да поживѣятъ поне, докато децата имъ стѣпятъ на краката си. Не имъ се ще утре да чуятъ упрѣка имъ. „Мамо и тате, вие само за чуждитъ деца живѣхте и работихте, а насъ оставихте, безъ грижа, безъ срѣдства, безъ образование въ живота!“ Не имъ се ще, но дългътъ ги зове — трѣбва да работятъ при тия условия прѣко силитъ си. Не е важно, че щѣли да паднатъ срѣдъ пѣтя като кираджийски коне съ счупена каруца! Е, че малко ли сж тия 33, 23, 18 год.!? Да свикнатъ най-после! А и какво ли друго ще правятъ, когато отъ 3 год., най-вече, като че ли нѣкакъвъ зълъ духъ витае надъ тѣхъ и децата, и иска да ги измори ли? — Не знаемъ, но ето: прѣчи да се увеличи три години наредъ персонала; пречи да се построи ново училище или пристройка. Криво до старото съ 3 стаи; прѣчи дори да се основе родителско-учителски комитетъ, който би работилъ за ново училище. Собствено такъвъ основахме миналата година, но и до днесъ не ни е съобщено утвърденъ ли е уставътъ му.

Та. . . ето условията, при които работимъ тукъ, а тѣ не сж желанитъ. . . Ето защо, вредъ гдето има такива, трѣбва да затрѣбятъ: „Дайте на нормалнитъ деца условия да се развиватъ. . . за да не станатъ и тѣ ненормални!“

Редакцията кани сътрудника Вл. Бацаловъ да се обади съ писмо и статии, плодъ на лично проучаване като онази, която помѣстихме по-рано.

Николай Г. Кировъ — Каравелово (Елховско)

Великата награда

Разказъ

(Въ паметъ на незабравимия ми братъ Кирилъ Георгиевъ, учителъ, поминалъ се отъ туберкулоза).

„Но... стига ми тая награда —
да каже нявга народътъ:
Умръ, сиромяхъ, за правда,
за правда и за свобода....“

Ботевъ

Черковната камбана удари тжжно три пжти. Бабитѣ изъ улицитѣ смилено се прекръстиха и изсѣхналитѣ имъ устни набожно прошепнаха: „Умрълъ е пакъ нѣкой... Кой ли е?... Богъ да го прости, — и вдигаха костеливитѣ си прѣсти къмъ набръчканото си чело...“

Камбанения звѣнъ отнѣво проехтѣ и леко понесенъ на крилетѣ на пролѣтния вѣтъръ, отлитна като гжженъ напѣвъ. По улицитѣ се задвижиха деца съ книжки подъ ржка, смилено навели глави. Любознателни бабички спираха децата и тихо ги питаха: „За кого бие камбаната, баба? Кой е умрълъ?“

— Учителътъ Босевъ умръ, — кжсо и натжжено отговаряха децата и продължаоаха съ наведени очи.

— Тѣй ли... у... у горкиятъ...! Богъ да го прости, — и закрѣстваха се бабичкитѣ, съ погледъ устременъ къмъ небето.

Като мълния се разнесе изъ малкото градче мълвата за смъртта на учителя Босевъ. А него всички го знаеха: и децата, за които той бѣше най-добриятъ приятелъ, и любимъ учителъ, и възрастнитѣ, за които той бѣше най-добриятъ съветникъ и доброжелателъ, най-добриятъ човѣкъ и най-добриятъ възпитателъ на тѣхнитѣ деца. И когато се разчу за смъртта на Босевъ, хиляди въздишки се отрониха, хиляди погледи се натжжиха. Предъ очитѣ на всѣки изпѣкваше фигурата на учителя — слабъ и високъ, съ свѣтнали и смѣли очи, съ широка и необятна душа, готова за най-великата саможертва за доброто на другитѣ... Градчето губѣше много. И найстина, Босевъ бѣше навсѣкжде: и въ вечеринки, и въ комитети, и за сказки, и за хорове, за издаване на вестникъ... той не знаеше умора, за него нѣмаше почивка. Истински синъ на своя народъ. Предъ него благоговѣеха всички. Даже дребнитѣ и завистливи душици скритомъ го почитаха, очудваха се на неговия идеализъмъ и нѣкакъ се бояха отъ негово великодушие. А за малкитѣ той бѣ станалъ символъ, примѣръ на подражение.

Пролѣтъ. Утринното слънце широко усмихнало се прѣскаше безъ жалъ лжчитѣ на своята пролѣтна усмивка, зс-

вейки цълата природа към новъ животъ. Просторътъ надъ раззелененото поле благоухаеше, минзухарчетата и синеокитъ теменушки боязливо надничаха презъ храститъ, а птичкитъ пъеха хвалебни пѣсни на слънцето, на пролѣята, на живота. И ти виждашъ какъ сънливата природа се размръдва, разшава се, повдига мощно гърди, поема дъхъ.. и въ скоро време закипява весѣлъ, буренъ животъ. Навсѣкжде е весе лиятъ и безгриженъ цвѣркотъ на птичкитъ..

И въ тая приказна утринъ всичко е радостно, че живѣе, че вижда слънцето и чува пѣснитъ на птичкитъ. Утринъ, въ която младостта се събужда, а старостта не се усѣща. Да, и въ тоя мигъ ти проумѣвашъ, че най-великото благо, най-великата радостъ е да живѣешъ. Въ тоя мигъ на неземна радостъ, когато тебъ ти е драго, че живѣешъ, че дишашъ, че виждашъ, че се движишъ, изъ въздуха отекнаха тъжно три черковни удари, които сякашъ искаха да ни откъснатъ отъ самозабравата, да ни напомнятъ, че радостта не е вѣчна, че следъ радостта идва скръбта, която вѣчно тегне въ душата... три тежки удари, които напомняха за краткостта на живота и безсмъртието на дѣлото... Следъ кратки паузи ударитъ се повтаряха и леко носени отъ утрения вѣтрецъ, навѣваха въ сърдцето на всѣки тъга и следъ това отлитваха въ далечината. Ударитъ все по-често и по-често се редуваха..

*

Следъ обѣдъ. По улицата се задвижиха мъже и жени съ букети въ ръце, отправяйки се къмъ къщата на Босевъ. Въ скоро време дворътъ се изпълни и не можеше да побере надошлитъ чиновници, занаятчии, работници, бедни и богати, учени и прости, които идѣха да дадатъ последна почитъ на своя приятелъ. Следъ малко дойдоха и учителитъ, заедно съ класа на Босевъ. Надойдоха и официалнитъ лица. Траурното шествие потегли къмъ църквата. Свещеникътъ запѣ монотонното „Святи Боже“, което още повече натъжаваше душата. Чувахе се и хълцанието и плачътъ на майка му и жена му, плачъ изпълненъ съ дълбока мъжа и печаль, разкъсващи сърдцето.

Въ църквата, следъ опѣлото говори за дѣлото на Босевъ околийския училищенъ инспекторъ. Съ хубави думи той описа заслугитъ на тоя тихъ и скромнъ труженикъ, който следъ непосилния трудъ и срѣдъ материални лишения си отива още тъй младъ, покосенъ отъ вѣчната сплѣница на учителитъ — туберкулозата. Всѣки чуваше истината въ думитъ на инспектора и признателността къмъ смъртника още повече се засилваше. Майката се чувствуваше щастлива и горда, че е родила и откърмила такъвъ синъ и на душата ѝ ставаше нѣкакъ по-леко. А жена му въ забрава, непрестанно милваше съ погледъ своя достоенъ и незабравимъ другаръ. Предъ читалището говорѣ за Босевъ като читалищенъ дѣецъ, като учителъ и другаръ, срѣдищиятъ

директоръ, а на гробищата говори за живота на Босевъ — кмета. Той прсследи живота му още отъ ученическитъ години, учителскитъ години и на края възхвали дейността на тоя народнъ „служител“.

— Аха, „народенъ служител“, а забрави когато го клеветѣше и тормозѣше. Добре, че човѣкъ умира, та следъ смъртта му, или предъ гроба му да кажатъ истината за него. Ехъ, Саша, приживѣ никога не си се радвалъ на такива почести... — пошушна учителътъ Пенчевъ на близкостоящия до него Д-ръ Кръстевъ.

— Изглежда предъ смъртта кмета е осъзналъ грѣха си... Това е разкаяние и извинение.

Попътъ запѣ „Вѣчная память“ и тъкмо поеа да спуснатъ ковчега, силенъ писъкъ се разлѣ изъ въздуха. Народътъ изтрѣпна.

— Саша, — повтори се писъкътъ, изтрѣгналъ се отъ гърдитъ на жената на Босевъ, и се струпали като покосенъ снопъ върху безжизнения трупъ. До сега ней ѝ се струваше всичко като на сънъ. Тя виждаше все още своя другаръ, той все още бѣше до нея. Сега предъ зиналия гробъ, който следъ мигъ щѣше да погълне нейния любимъ другаръ и да ѝ го отнеме завинаги.

Завинаги... предъ тая мисль тя изтрѣпна, нѣщо се надигна къмъ гърлото ѝ, стисна я, подсѣче ѝ краката и... повече нищо не помнеше.

Докторътъ се спустина за помощ. Тълпата нетърпеливо се раздвижи, навдигаше се, искаше да знае какво ѝ стана и се успокои, чакъ когато се разнесе отъ уста на уста „преминало ѝ“.

— Заровихте ли го? — въ очитъ ѝ се четѣше смъртенъ ужасъ и покѣртваща тѣга — искамъ да го видя.

Въ това време нѣкой силно разбута тълпата. Младѣмжъ, съ вѣнецъ въ ржка, едвамъ си пробиваше пѣтя къмъ смъртника. Спрѣ се, взрѣ се за мигъ съ широко отворени очи въ блѣдото и безжизнено лице на Босевъ и извисоко надигналитъ му се гърди се изтрѣгна писъкъ:

— Учителю... благи учителю... — сподавениятъ му гласъ като електрически токъ премина по слушателитъ. Тълпата се смѣлча.

— Твоето сърдце угасна, за да възпламени стотици други. Ти вѣчно ще живѣешъ. Твоятъ животъ е цѣлъ подвигъ, който заслужава преклонение. Господа, да се поклонимъ! — думитъ му като неотложна заповѣдъ се разнесоха, подчиниха волитъ и всички колѣнничиха.

— Ти влѣ душата си въ душигъ на редица поколѣния, за да заживѣишъ въ вѣковетъ. Чрезъ насъ ти ще пребъдешъ. Ти ни направи човѣци. Ти ни научи да любимъ и мразимъ. Ти ни научи какъ се служи и мрѣ за народа. Твоята душа вѣчно ще свѣти и показва пѣтя на обществената правда, справедливостъ и напредѣкъ. Ний, твоитъ уче-

ници, ще продължимъ твоятъ път, ако и да води къмъ Голгота. Мили ученици, вие нѣма да видите вече никога своя добъръ учителъ и милъ приятелъ.

Прм тия думи, всѣко дете трепна, руцнаха сълзи и отекна искренъ детски плачъ. Тся невиненъ плачъ затрогна всички и скоро десятки хълцания и въздишки се изтръгнаха и се слѣха въ общъ плачъ. Всички плачеха... Да, всички плачеха за тоя народенъ учителъ, защото той бѣше на всички. Никой не смѣеше да мръдне, да пошушне.

— Мили учителю, — две едри, бистръ сълзи се отронили и търкулиха. Той се смути.

— Учителю, — неудържа. Гласътъ му се секна и той за мигъ спрѣ сподавенъ отъ сълзи. Тълпата зашумѣ и се изправи да види кой е този, който ги разплака и усилията на когото бѣха напразне да спре собственитѣ си сълзи. Това не бѣше надгробна речъ, а проплакани звуци ридание на осиротѣла душа... Не трепваше само сухото и строго лице на мъртвеца, сякашъ, вслушвайки се въ хлипането на плачушитѣ. Само устнитѣ му бѣха леко отворени въ благодарствена усмивка.

— Кой е този мари, дете говори, — запита една бабичка.

— Учителъ е, нѣкогашенъ ученикъ на Босевъ, отвърна ѝ съ видима гордостъ близкостоящата до нея учителка.

— Ж... видишъ ли... какъвто учителя, такъвъ и ученика — огънь...

Въ това време ковчегътъ бѣ леко спуснатъ и скоро затрупанъ. Сложиха вѣнцитѣ надъ гроба и народътъ скоро се разпрѣсна.

Кърваво обагрениятъ западъ бледнѣеше. Слънцето изпращаше последнитѣ си лъчи, които играеха надъ лентитѣ на прѣсния гробъ и даваха чудни отражения. Бавно и постепенно всичко заглъхна и замрѣ. Само листата отъ време на време тѣжно прошумоляваха. Проплака и совата. Подухна прохладенъ зефиръ и развѣ лентитѣ надъ гроба. На една отъ тѣхъ се четеше: *Той не умира...* отъ ученицитѣ.

ОТТУКЪ — ОТТАМЪ

МЕТОДИ ХРИСТОВЪ.

Записване. Кой отъ насъ не си спомня оная ранна сутриня, когато притискайки до гърдитѣ си сгънато на четири кръщелно свидетелство и съ разтупкано сърдце, се е уплътвалъ къмъ тѣй силно жадуваното училище? И какви ли немисли сж се блѣскали тогава въ малкитѣ ни главици? — Страхъ отъ строгия учителъ, който щѣлъ да ни пери съ пръжката; сладостно умиление предъ учителката, която разказвала чудесни приказки, Ами, ако ни раздѣлятъ отъ съседното

другарче? Дали пъкъ нѣма да ни върнатъ, защото не сме дорасли за училище? А не е ли по-добре да си седимъ въ кѣщи, да играемъ на воля, защото — както казватъ голѣмитѣ — „тамъ“ ще има много мъчни работи: четене, смѣтане, писане (ахъ, това писане!) Добре, ама и пѣние, и рисуване (нѣма ваче да ни се надуватъ батковцитѣ съ своитѣ блокчета и боички), и разни игри щѣло да има. . .

Години минаха. Ние не сме вече деца, а при насъ идватъ деца. Нима можемъ да се съмняваме, че и тѣ не преживѣватъ сѣщото трепетно вълнение, сѣщото сложно чувство на страхъ, радостъ, любопитство, тревога? Какъ ще ги посрещнемъ? Какъ трѣбва да ги посрещнемъ? На този въпросъ може да се отговори само така: да видимъ въ идващитѣ при насъ деца себе си! Какъ бихме искали ние да бъдемъ посрещнати? Какво държание биаме искали да е ималъ къмъ насъ учителътъ? Тукъ, може би, ще има най-пълно приложение на Исусовитѣ думи: „Правете на другитѣ това, което искате и тѣ на васъ да правятъ!“

* * *

Стаята е пълна съ деца. Седнали сж на единъ чинъ не по две, не дори по три, а по четири-петъ. Събрали се роднини, приятели, съседи. Държатъ се здраво едно за друго и се боятъ да не ги раздѣлятъ. Въ потната дланъ на едната ръка се гуши традиционното левче — нераздѣлниятъ белегъ за празничния характеръ на този день — а въ другата старателно е свита и вече омачкана кърпичаа, която не ще влѣзе скоро въ употребуване.

Учителътъ влиза. Децата се смѣлчаватъ и още по-плътнo се притискатъ едно до друго. Нѣкои, особено повтарящитѣ, се опитватъ да станатъ, но не успѣватъ. Всички погледи сж обърнати къмъ учителя. Оглеждатъ го, мъчатъ се да го опознаятъ. Какво ли ще направи сега? Какво ще каже? А той, следъ обичайнитѣ поздрави и въпроси, застава предъ тѣхъ и съ увлѣчение имъ разправя дълга, весела приказка. Децата се смѣятъ високо, крѣшно. Колко е хубаво, наистина!

— Чухте приказката. Видѣхъ, че ви хареса, — започна учителътъ, — но сега искамъ нѣкой отъ васъ да я повтори. Кой може?

— Главитѣ изведнѣжъ се навеждатъ. Изподъ вежди се показватъ плахи погледи. Кого ли ще посочи учителътъ?

— Я ти, момиченце! — обръща се той къмъ едно русокосо, бузесто дете. — Хайде, разкажи каквото си запомнила.

— Не съмъ запомнила нищо, — отвърща русокосата хубавица и навежда глава.

— Е, колкото можешъ, азъ ще те подсѣщамъ, — наставя учителътъ и леко я побутва съ ръка. . .

— О, пъкъ тоя! Казвамъ му, че нищо не зная, а той пакъ ме кара — сопва се детето и грубо отмѣстя ръката на учителя.

Струва си да се помисли върху този детски протестъ.

* * *

Инспекторът натиска дръжката на вратата и тържествено влиза въ стаята. Учителът току-що е почналъ нѣкак-ва фантастична приказка. Той се ржкува сърдечно съ инспектора, подава му столъ и продължава. Децата сж се превърнали въ слухъ. Очитъ имъ свѣтятъ. Сегизъ-тогизъ, въ връзка съ приключенията на героя, залпове смѣхъ оглушватъ стаята.

Учителът крадешкомъ поглежда началството. Предполага, че и то поне малко — ще се зарази отъ приказката. Напраздно, Началството е свило вежди, смръщило чело, та дъждъ ще капне отъ него. Учителът недоумѣва. Дали инспекторът не е нѣкой суровъ, грубъ човѣкъ? Или има жбъ на приказкитъ? Нищо. Следъ малко ще се разбере.

Щомъ останаха сами, инспекторът изтежко попита:

— Не мислите ли, г. В., че времето на фантастичнитъ приказки отдавна е минало и че вие вършите престѣпление спрямо децата, като имъ давате такава нездрава духовна храна?

— Не мисля, — отвърна учителът. — Напротивъ, на мнение съмъ, че храня моитъ първоотдѣленци съ възможната най-здрава за случая храна.

— Така ли? Жалко. Забравяте, види се, че ние готвимъ децата за действителния, за окръжаващия ни животъ, а въ него тѣ не ще намѣрятъ нито една отъ безсмислицитъ, които преди малко имъ разказахте. Или сте съ намѣрение да ги направите Донъ-Кихотовци.

— Безъ да намѣсваме тукъ Донъ-Кихотъ, отговори спокойно учителът, — който е отдѣленъ и много сложенъ проблемъ, бихъ ви помолилъ да ме изслушате спокойно само относно въпроса за фантастичната приказка. Нека ви призная, че и азъ бѣхъ ѝ обърналъ грѣбъ. Повлѣкохъ се по течението въ полза на реалистичния разказъ. Преди нѣколко години, за щастие, ми попадна една интересна книга. Въ нея горещо се защитава правото на приказката. Между другото, авторътъ казва приблизително такава нѣщо:

Чрезъ фантазията приказката утвърждава децата въ реализмътъ. Смѣхътъ, съ който тѣ посрѣщатъ всѣка авантюра на героя, иде да ни убеди, че лъжата му имъ е ясна. Та тѣ тъкмо за това се смѣятъ, защото всѣкога противопоставятъ неговитъ измисленици на действителността.

Сществува едни съвсемъ неоснователна алтернатива: или приказка, или динамомашина! Като че ли, за да се измисли динамомашината не е необходима най-буйна фантазия! Известенъ професоръ-физикъ буквално заявява: че за малкитъ деца е много важно да слушатъ *вълшебни* приказки.

Безъ фантазията ще настѣпи пълень застой въ физиката и химията, тъй като създаването на нови хипотези, измислянето на нови уреди, на нови похвати, при опитното изследване, на предположения за нови химически съединения — изиска най-живо въображение. Всички велики физици сж бе-

зусловно гениални фантазори. Въ техническата област фантазоритъ се наричатъ изобретатели. Това, което е Шекспиръ въ поезията, същото е Нютонъ въ астрономията и Джемсъ Уатъ въ механиката. Изобретателитъ минаватъ за побъркани, защото тѣхната фантазия далечъ надхвърля установенитъ истини.

— Азъ бихъ могълъ, — заключи учителтъ, — да приведа още много доказателства за ползата отъ фантастичната приказка, но и казаното е достатъчно.

— Заблуждавате се, ако мислите, че сте ме убедили, — отговори съ достоинство инспектортъ.

— Добре. Бихте ли се съгласили да подложимъ на „реалистиченъ“ разборъ нѣкое поетично творение, напримѣръ „Хаджи Димитъръ“? Какво ще кажете за вълка, който ближе лютата рана на юнака, за сокола, който му пази сѣнка? Ами за самодивитъ съ бѣла промѣна? Нима въ всичко това има поне капчица реализъмъ? И допускате ли, че Ботевъ би билъ Ботевъ, ако презъ детскитъ години душата му е била хранена само съ... реалистични разкази? Моля Ви, да се съгласите, че и въ доводитъ за приказката има поне толкова основание, колкото и въ доводитъ *противъ*.

Не се знае дали инспектортъ промѣни мнението си за значението на приказката, но децата продължаватъ да жадуватъ за нея.

НАШИТЪ ПОЗДРАВЛЕНИЯ

ПЕТКО П. КАЦАРОВЪ

Околийскиятъ училищенъ инспекторъ въ гр. Б. като изпраща писма до представен тѣ за командировка учители въ освободенитъ земи, съ едно окръжно предупреждава, че ще бждатъ освободени само онѣзи, които сж сериозно болни и комисията, ако констатира това, той пъкъ отъ своя страна ще направи постѣпка за инвалидна пенсия на учителя. Интересно е, че малцъ на отъ представенитъ за командировка сж правили постѣпка предъ медицинската комисия за освобождаване по болестъ.

Ние учителитъ въ освободенитъ земи поднасяме най-сърдечни поздрави и искрени чувства на уважение и почитъ къмъ този инспекторъ.

УМЪЕ ДА СЕ НАРЕЖДА ЧОВѢКЪТЪ!

Бѣше въ онова време, когато призрактъ на сегашната война се надвеси надъ Европа. Смѣлчагитъ отъ миналата война говорѣха въ кръжмата за своитъ подвизи и сякашъ предъ тѣхъ бѣше жива картината на преживѣното.

— Сега му е времето да се намѣсимъ и ние въ войната

и върнемъ всичко загубено отъ миналата война, — отсече решително колегата Х. като авторитетенъ въ политиката.

— Но, войната иска жертви, учителю, — обади се стариятъ фелдфебелъ, бай Христо, надупченъ отъ куршуми като решето въ миналата война.

— Като иска ще го дадемъ! Коя война е минала безъ жертви?

— Другитъ ще ги дадатъ, но ти... не ми се върва, — смънка бай Христо и излѣзе видимо възмутенъ. — Ето, войната си бошува независимо отъ волята на бай Христа или колегата Х. Но важното е, че дойде време да се даватъ жертви. Даде се свобода на много поробени наши братя. Като центробежна сила българското учителство излжчи много достойни синове да просвѣщаватъ освободенитъ братя. Колегата Х се снабди съ цѣлъ купъ документи, че е боленъ. Два пжти вече е представенъ за премѣстване въ освободенитъ земи, но намира начинъ да се отскубне. А селото знае че не е боленъ. Цѣла зима си ходи за ловъ. И семейни задължения нѣма.

— Хайде, учителие, време е да дадешъ и ти жертва, | подкачи веднажъ бай Христо, вижъ другитъ учители ходиха по една и по две години.

— Слушай, бай Христо, мжтни сж времената сега. То онази ми приказка нѣкога бѣше само за куражъ на хората. Сега най-важното нѣщо е да умѣешъ да се нареждашъ.

Видѣхъ какъ бай Христо се изчерви, пламна отъ възмущение, но има сили да се въздържи. А колегата продължава да се нарежда. Даже разпространява слуха, че въ новитъ земи пращатъ учители по-слаби въ професията, а той оставалъ, защото безъ него просто „замирали“ общественитъ работи въ селото.

Горкитъ освободени братя, какъ ли живѣятъ безъ общественици?

Отечественъ дългъ, професионална солидарностъ, колегиаленъ моралъ — всичко това сж праздни думи предъ „практицитъ“, които сж пропити и въ коститъ отъ съвременната философия на плоскомислящитъ: „Умѣй да се нареждашъ!“. Утехата е тамъ, че между честното и родолюбиво българско учителство сж рѣдки такива личности, та не сж въ състояние да засѣгатъ доброто му име.

Умоляватъ се всички сътрудници, които ценятъ работата на сп. „Педагогическа практика“ да пращатъ статии на адресъ: Цв. Петковъ, с. Дол. Кремена, чрезъ гара Мездра.

Ред.

Като излиза въ своята 22 годишнина, сп. Педагогическа практика, ще продължава да работи за развоя и организацията на цѣлокупното ни основно училище — за детската градина толкова, колкото и за първоначалното училище и прогимназията, безъ да отмивава и най-труднитѣ задачи на тѣзи училищни степени. Списание то ще застъпва следнитѣ поважни отдѣли отъ живота на цѣлокупното основно образование :

1. Изъ теорията на образованието (обучение и образовани).
2. Изъ практиката — за практиката.
3. Художественъ отдѣлъ.
4. Оттукъ-оттамъ.
5. Училищна политика и администрация.
6. Училищни вест.
7. Музикаленъ отдѣлъ.
8. Книжнина.

Списание то редовно ще дава изчерпателни сведения за работата въ опитното училище „Св. Седмочисленици“ — София, главенъ учителъ и ръководителъ на което е уредникътъ на списанието г. Йорданъ Стояновъ.

Учители, абонирайте се и разпространявайте списание **Педагогическа практика**. То е необходимо помагало за вашата ежедневна работа.

Г. г. учители на първитѣ отдѣления, набавете си

Числовитѣ картини-илюстрации

за добиване представа на числата отъ 1 до 10. Тѣзи картини сѣз методични, художествено изработени съ **седеицаѣтенъ** печатъ на карттонъ. Размѣръ 32/28 см. Цена 100 лв. до 1 януарий 1945 год. Поржчки до:

Книгоиздателство С. ЦАЦОВЪ, ул. Р. Жинзифовъ, 9 — София

Пощенска чекова смѣтка 44-57.

Печатница „ДОВѢРИЕ“, ул. Ц. Симеонъ, 121 — София.

До Г О-ра Прошмарова у-ль (ка)

Гр. (с.) Кривина ок. Разградско

ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА

Месечно педагогическо списание за основни учители
ГОДИНА XXII — 1943-1944

ГОДИШЕНЪ АБОНАМЕНТЪ 120 ЛВ.

На настоятели, които запишат най-малко 3 абоната, се прави 20% отстъпъ.

СУМИ И ПОРЪЧКИ изпращайте на адресъ: сп. „Педагогическа практика“, ул. Райко Жинзифовъ 9, София VI.
Телефонъ 5-22-83. Пощенска чекова сметка № 44-57.

Ръкописитѣ изпращайте на адресъ:

Цветко Петковъ, ул. Дебъръ № 36 — София

Уредникъ на списанието: Йорданъ Стояновъ

ВАЖНО. Къмъ нашитѣ настоятели и абонати.

1. Поради непреодолими технически причини, „Педагогическа практика“ не можѣ да излиза презъ първото полугодие на 1944 год.

Сега продължаваме издаването, като поради ограниченото отпускане на хартия и закъснението, кн. III, IV и V излизатъ заедно. До края на тази година ще издадемъ и останалитѣ — VI, VII и VIII книги.

II. Новата XXIII годишнина ще почне отъ 1. I. 1945 год.

III. Въпреки неумовнѣното поскупване на печатъ, хартия и др. извънредни разходи, абонаментътъ си остава същия, както бѣше опредѣленъ въ началото на годината: 100 лева за издѣлжилитѣ се до 1. III. 1944 год. и 120 лв. за останалитѣ.

IV. Изпращаме квитанции чрезъ пощата на неиздѣлжилитѣ се абонати.

Молимъ всички абонати да осребрятъ квитанциитѣ, по които сме вложили излишни разноси и трудъ.

Очакваме и се надѣваме, че нашитѣ усилия и жертви въ тия времена, когато издаването на списания е цѣль подвигъ ще бждатъ оценени.

Прочее, издѣлжете си абонамента!